

ANTUAN DÖ SENT-EKZÜPERİ

WIG(4)

S 34

252257

GECƏ UÇUŞU

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKI

2007

Fransız dilindən
tərcümə edəni:

Rəhim Quliyev

Redaktoru:

Saleh Şahbazov

ISBN 978-9952-34-163-8

843-dc22

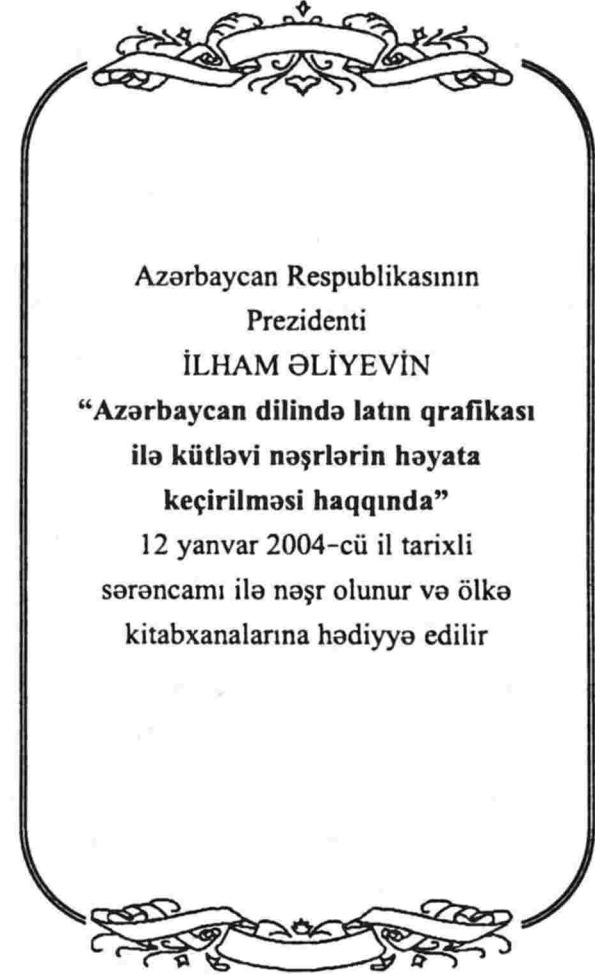
Fransız ədəbiyyatı – XX əsr

Antuan dö Sent-Ekzüperi. Gecə uçuşu.
Bakı, “Şərq-Qərb”, 2007, 120 səh.

Ədəbi aləmdə həyatı və yaradıcılığı Sent-Ekzüperidə olduğutək bir-biriylə qırılmaz və üzvi şəkildə bu qədər bağlı ikinci yazıçı adı çəkmək çox çətindir. “Bəşəriyyət səmanın ənginliyini, təyyarəçilik sənətinin romantikasını Sent-Ekzüperinin romanları ilə mənimsəmiş, səmadan yer kürəsinə ilk dəfə fransız yazıçısının gözü ilə baxmış, planetimizin gözəlliyini, zərifliyini Sent-Ekzüperi ilə duymuşdur”.

Filosof-yazıçıya ilk ədəbi şöhrəti 1931-ci ildə Femina mükafatına layiq görülən “Gecə uçuşu” əsəri qazandırmışdır. “Gecə uçuşu” Sent-Ekzüperinin yalnız ədəbiyyatda deyil, həm də həyatda başlıca devizinin bəşəriyyət qarşısında insanlıq naminə məsuliyyət hissənin aliliyini göstərir. Sent-Ekzüperi etiraf edirdi ki, təyyarəçilərə qulaq asmağı çox sevirdi; onların danışmaları da raportları kimi aydın və lakonikdir. Həmin aydınlıq, lakonizm və yığcamlıq Sent-Ekzüperi yaradıcılığının, eləcə də “Gecə uçuşu”nun səciyyəvi cəhətlərindəndir.

© “Şərq-Qərb”, 2007

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur və ölkə
kitabxanalarına hədiyyə edilir

YAZIÇI-FİLOSOF VƏ YA “MƏNİ YAZILARIMDA AX TARIN”

...Versal sülh müqaviləsi imzalanan il, 1919-cu ildə Sent-Ekzüperi liseyi bitirmişdi və ömrünün on doqquzuncu baharını yaşayırdı. Ucsuz-bucaqsız göylərin romantikasına qapılan Sent-Ekzüperi az sonra – 1921-ci ildə könüllü hərbi xidmətə gedir, hərbi təyyarəçi olur. Kübar ailənin bu övladı 1926-cı ildən İkinci dünya müharibəsi başlananadək poçt daşıyan təyyarələrdə xidmət edir. “Mən insanlara bəslədiyim məhəbbət naminə müharibədə iştirak etmək istəyirəm” deyib müharibəyə qoşulur. İkinci dünya müharibəsində hərbi təyyarə sürür. İdarə etdiyi təyyarə dəfələrlə dəhşətli qəzaya uğrayır, özü isə hər dəfə ağır yaralanır. Yaşının çoxluğuna görə ona qırıcı aviasiyada xidmət qadağan olunur, ancaq o, təyyarədən ayrılmır; ömrünün son illərində aldığı yaralar üzündən təyyarə sükani arxasında yalnız yoldaşlarının köməyi ilə otursa belə, Sent-Ekzüperi həyatının sonunacan öz sevimli peşəsinə sədaqətini qoruyub saxlayır... 1944-cü ildə məşhur təyyarəçi-yazıçı kəşfiyyat uçuşundan geri qayıtmır; Parisin faşist işğalından azad olunduğu 1944-cü ilin iyul ayında artıq o, həyatda yox idi.

1929-cu ildə işıq üzü görən “Cənub poçt təyyarəsi” ilə Antuan dö Sent-Ekzüperi bir yazıçı kimi məşhurlaşmış və ömrünün sonuna qədər təyyarəçiliklə yanaşı, yazıçılıqla

da məşğul olmuşdur. Yaradıcılığı fransız ədəbiyyatı tarixində özünə möhkəm yer etmiş yazıçının bütün fəaliyyəti iki dünya müharibəsi arasında ötən iyirmi illik zamana təsadüf edir. Bizi həmin dövrdən uzun illər ayırsa da, bəzilərinin sadələvh və dəbdən düşmüş saydığı Sent-Ekzüperi yaradıcılığı mahiyyət etibarilə bütün ultramodern “avanqardçılar”ın yazdıqlarından daha müasirdir.

Ədəbi aləmdə həyatı və yaradıcılığı Sent-Ekzüperidə olduğu qədər bir-biriylə qırılmaz və bu qədər üzvi şəkildə bağlanan ikinci bir yazıçının adını çəkmək çox çətinidir. “Bəşəriyyət səmanın ənginliyini, təyyarəçilik sənətinin romantikasını ilk aeroplanların uçuşu ilə deyil, Sent-Ekzüperinin romanları ilə mənimsəmişdir. Bəşəriyyət səmadan Yer kürəsinə ilk dəfə fransız yazıçısının gözü ilə baxmış, ilk dəfə planetimizin gözəlliyini, zərifliyini Sent-Ekzüperi ilə duymuşdur”.

Məşhur təyyarəçi Sent-Ekzüperi ayrılmaz tellərlə bağlı olduğu yazıçı Sent-Ekzüperinin əsərlərində təsvir etdiklərindən də qat-qat çətin vəziyyətlərə düşmüş, hər dəfəsində isə imtahandan alnıaçıq çıxmışdır. Sent-Ekzüperinin bütün əsərlərinin qəhrəmanı elə yazıçının özüdür; özü olmasa belə yoldaşlarıdır. Yazıçı bütün qəhrəmanlarının keçirdiyi duyğuları eynilə yaşamış, çəkdiyi əziyyətləri də çəkmişdir. Sent-Ekzüperi əsərlərində heç bir insan ideali uydurulmayıbdır, çünki həmin ideali uydurmağa gərək də yox idi. O ideali yazıçı öz daxili aləmində, silahdaşlarında tapmış və bədii obrazlarla əyaniləşdirməyi bacarmışdı. Yazıçı özü də dönə-dönə etiraf edirdi: “Məni yazılarımda axtarın”.

Daha çox fəlsəfi tərzə meyillənən Sent-Ekzüperi öz sənətinin sadəcə olaraq dəlicəsinə vurğunuydu; təyyarəçilik onun həyatının başlıca mənası, həm bir mübarizə vəsiyyəti, həm də yaradıcılığının həqiqi ilham qaynağı olmuşdu. Məhz ona görə də təyyarəçi Sent-Ekzüperi yazıçı Sent-Ekzüperinin əsərlərinin yeganə baş qəhrəmanına çevrilmişdi. Mübarizənin tərənnümü onun bütün yaradıcılığının əsil məzmununu təşkil etmişdir. Yazıçının qəhrəmanları təbiətən romantik olub, bütöv xarakterə, dəmir iradəyə və hadisələri açıq-aydın, tərəddüdsüz qiymətləndirməyi bacaran insanlardır. Hər gün səmanın təmizliyi, genişliyi ilə təmasda olduqlarından kin-küdurət də bu insanlara yaddır. Sent-Ekzüperi qəhrəmanlarının əsas məqsədi insanlar arasında divarlar deyil, körpülər qurmaqla qırılmış əlaqələri bərpa etməkdir. İnsana insan nəfəsinin, insan yaxınlığı və doğrulğunun gərəkli olduğunu sübuta çalışın Sent-Ekzüperi qəhrəmanları cəmiyyətdən uzaqlaşdıqca, səmanın dərinliklərinə vardığıca, ünsiyyətin, dostluğun və məhəbbətin qədər qiymətini daha çox dərk edirlər.

Sent-Ekzüperinin mübarizələrdən yığılmış “fəaliyyət fəlsəfəsi”ndə donmuş və hərəkətsizlik içində olan heç bir nəsnəyə rast gəlinmir. İlk baxışdan saf, şəffaf görünən on beş illik yaradıcılığı dövründə yazıçının daim axtarışlara sövq edən narahatlıqlarla dolu düşüncəsi aralıqsız təkamül prosesi keçirmiş, bu narahat düşüncənin yetirdiyi hər bir əsər isə həmin təkamülün yeni mərhələsini təşkil etmişdir. Bu əsərlərin əksəriyyəti insanlıq və bəşəriyyət qarşısında məsuliyyət duyğusundan, narahatlıq və qayğıdan yaranmışdı.

Sent-Ekzüperinin 1928-ci ildə işıq üzü görmüş “Cənub poçtu” adlı ilk romanında müəllifin daha sonralar yetkin əsərlərində də qaldıracağı problemlərin şərtləri aydın görünürdü. Əsər təyyarəçilərin hər saati risklə dolu çətin əməyindən danışır. “Cənub poçtu” ümumən yazıçının bütün sonrakı əsərləri kimi həyatın mənası, yaşanmış ömür yolu haqda xatirə, düşüncələrdən ibarət kitab idi. Ədəbi aləm əsəri rəğbətlə qarşılamışdı.

Bir neçə il sonra, 1931-ci ildə Femina mükafatına layiq görüləcək “Gecə uçuşu” isə Sent-Ekzüperiyə şöhrət qazandırdı. Təyyarəçilərin həyatından danışan bu əsərdə Sent-Ekzüperi “Cənub poçtu”ndakı mövzunu davam etdirir, insanın insanlıq qarşısında borcu məsələsi üzərində dayanır. Əsərdə təsvirini tapan hadisələrin baş verdiyi illərdə təyyarələrin gecə uçuşu aviasiyasının başlıca problemlərindən biri idi. Tək-tək təyyarəçi gecələr səmaya qalxmağa risk edirdi ki, onların sırasında da Sent-Ekzüperi vardı. Yazıçının qənaətinə görə, insanlığın mənafeyi tələb etdiyi zaman ən çətin məqamlarda, gecələr belə uçmaq və öz borcunu yerinə yetirmək gərəkdir. Hər kəs üçün olduğu qədər təyyarəçilər üçün də həyat dəyərlidir. Lakin poçtun vaxtında çatdırılmasından ötrü onlar bəzən həyatları ilə də riskə getməli olurlar. Çünki kiminsə həyatı, xoşbəxtliyi təyyarəçilərin apardıqları həmin poçtun vaxtında ünvanına çatıb-çatmamağından asılı ola bilər. İnsan qarşısında və insanlıq naminə həmin məsuliyyət, həmin borc hissidir ki, Sent-Ekzüperinin yalnız ədəbiyyatda deyil, həmçinin də həyatda başlıca devizi olmuşdur.

“Gecə uçuşu”nun qəhrəmanları – Pelren və Fabyen peşə dostlarıdır. Onlar çox zəngindirler, çünki ulduzlar və şəhərlərin sayrışan işıqları onlara məxsusdur, çünki hər uçuşda onların gözləri önündə dünya bütün əzəli gözəlliyi ilə canlanır. Onlar güclü və qüdrətlidirlər, çünki qasırgalara və tufanlara qarşı mübarizədə şturvalı sıxan əllərində insan zəkasının, insan iradəsinin nəhəng gücü, qüvvəti vardır. Onlar fərqiñə varmadıqları dərəcədə xoşbəxtidirlər; bu xoşbəxtliyi onlara göstərdikləri hünər və cəsərət verir. Odur ki, onlar digər xoşbəxtliklərdən – üzərindən tufanlar və Fabyenin təyyarəsi ötüb-keçən balaca, sakit şəhərin sadə insanının asan əldə edilə bilən xoşbəxtliyindən imtina etməli olurlar. “Bu balaca şəhər yalnız hərəkətsizliyi ilə ehtiraslarının sirrini kənar adamlardan qoruyur, şirinlik və mehribanlığı ilə Fabyendən gizləndirdi: ona qalib gəlmək üçün işdən imtina etmək lazım idi”.

Yalnız nəcib məqsədlər ruhunda köklənmiş bir iş həyatı insanın əsil böyüklüyünü və varlığındakı gözəlliyi aşkara çıxara bilər. “Gözəl xəbərlər müjdəçisi” Fabyenlə Pelrendə də bu ruh çatışmır. Onların daxili aləmi öz qidasını bu işin məna və məqsədindən almır. Onlar uçuşu həyata keçirirlər, lakin öz içərilərində dünyanın bu başından o başına sevgililər üçün mənəvi qida, şirin xəyal və ümidlər aparmırlar.

“Gecə uçuşu”nda Rivyer əslində şəxsləndirilmiş prinsipdir. Onunçün işdən kənarında dünyanın heç bir gözəlliyi mövcud deyildir. Ondən ötrü işə mane olanların heç hansı mənəvi dəyər yoxdur. İş, nə olur olsun, mənəviyyatdan

üstündür, ən yüksək mənəviyyat da iş naminə xidmət etməkdir. “Ədalətli və ya ədalətsiz görünməyin Rivyer üçün heç bir fərqi yox idi. Ola bilsin bu sözlər onun üçün hətta mənasız idi...” O, insanların həyatına da heç bir dəyər vermirdi. Onun fikrincə, iş insanın həyatından daha dəyərlidir.

Rivyer son dərəcə sərt qanunlara malik özünəməxsus bir dinə etiqad edir. Bu dinin ehkamları idrakın mühakiməsinə tabe deyil. Yetər ki, inanasan və etiqad edəsən – Robino kimi. Rivyerə görə, Robino ideal inspektordur; o, ümumiyyətlə, heç nə haqda düşünmür ki, bu da onu yanlış düşünməkdən xilas edir. Rivyerin işi merkantil maraqlara xidmət edir. O deyir: “Gecə uçuşları bizimçün ölüm-dirim məsələsidir, çünki əvvəlcədən, gün ərzində dəmiryolu və gəmilər üzərində qazandığımız üstünlüyü gecə itiririk”. Digər tərəfdən, Rivyerin öz işinə fanatikcə bağlılığında işgüzar adamın aludəçiliyi də vardır. Rivyer üçün iş hər cür insani fəaliyyətdən yüksəkdə dayanan mücərrəd amaldır. Ancaq bütün bunları deyəsən o dərk etmir. Ona elə gəlir ki, tərəqqiyə xidmət edir. O doğrudan da, tərəqqiyə xidmət göstərir, ancaq bu tərəqqi insanların mənəvi əzabları, həyatlarının məhvi və canları, qanları bahasına başa gəlir. Elə bu səbəbdən “Gecə uçuşu”nda insanların iki “həqiqəti” üzə gələrək faciəli və sarsılmaz kolliziya xarakteri alır.

Sent-Ekzüperinin humanizmi Rivyerin stoizmindən daha yüksəkdə dayanaraq, nə işdən, nə səadətdən imtinayla barışmır. Lakin yazıçı həmin ideyaya ötrü toxunduğundan burada humanizmin mənası ictimai-tarixi baxımdan tam açılmaz. “Adamların planeti” bu istiqamətdə mühüm

addım olur. İkinci dünya müharibəsinin başladığı il çapdan çıxan bu əsər Sent-Ekzüperi yaradıcılığının kamillik dövrünü əks etdirir. Əsərin qəhrəmanı məhz ona görə beş gün beş gecə ağlatmaz əzablara dözərək inadla irəliləyir, məhz ona görə öz həyatını xilas etməyə can atır ki, onun yaşaması dostlarına və sevgilisinə gərəkdir. Sent-Ekzüperi ürəyinin səsi olan bu əsərlə bağlı deyirdi: “Mən “Adamların planeti”ni ona görə belə ehtirasla və coşqunluqla yazmışam ki, öz çağdaşlarıma deyəm: siz hamınız bir planetin – Yerin sakinlərisiniz, hamınız bir gəminin səmişlərisiniz”.

Yazıçının sonrakı kitabları da öz motivlərinin başlanğıcını “Adamların planeti”ndən alır. Əsərin son səhifələri yaxınlaşan müharibə təhlükəsindən xəbər verirdi. Sent-Ekzüperi insanları sayıq olmağa və bəşəriyyətin yeganə məskəni olan Yer planeti haqqında düşünməyə səsləyirdi. Sent-Ekzüperi yazırdı ki, insanın böyüklüyü onun məsuliyyət hissini dərk etməsindədir. İnsan özü öz qarşısında cavabdehdir, bəşəriyyətin taleyi üçün cavabdehdir. İnsan olmaq hər şey üçün məsuliyyət daşdığını hiss etmək deməkdir, sənin təqsirin üzündən olmasa da, dilənçilik üçün xəcalət təri axıtmaq deməkdir”.

Sent-Ekzüperi 1942-ci ildə nəşr olunan “Hərbi təyyarəçi” əsəriylə düşməyə qarşı mübarizədə bütün fransız xalqının istəyini və iradəsini ifadə etmiş oldu. “Hərbi təyyarəçi”də müharibənin gətirdiyi fəlakətlər çox az əsərdə rast gəlinən bir dəqiqliklə təsirli və dolğun obrazlarda təcəssümünü tapmışdır. Təsadüfi deyil ki, əsər anti-faşist müqavimətin manifestinə çevrilmişdi. “Hərbi

təyyarəçi”də müharibənin xarakteri fəlsəfi ümumiləşdirmə vasitəsilə üzə çıxarılmışdır. Əsər ilk növbədə mənəvi-əxlaqi problemlər haqqında mütəfəkkir yazıçı düşüncələridir.

Yarımcıq qalmış “Qalalar” əsəri sayılmazsa, Sent-Ekzüperinin son, həm də ən kədərli, eyni zamanda ən dolğun, mükəmməl və poetik əsəri “Balaca şahzadə”dir. Amerikada qələmə alınmış bu əsərdə 43 yaşlı yazıçı yənidən özünün qayğısız uşaqlıq illərinə qayıtmışdır. Sent-Ekzüperi deyirdi ki, uşaqlıq hər kəsin həyat yolunun başladığı bir ölkədir. “Balaca şahzadə”sində yazıçı bu xariqülədə “ölkənin” heyrətamiz dərəcədə gözəl və təsirli mənzərəsini canlandırmışdı. Bir çoxlarına görə, Balaca şahzadə elə Sent-Ekzüperinin özüdür.

Sent-Ekzüperi bir dəfə özü etiraf eləmişdi ki, təyyarəçilərə qulaq asmağı çox sevirdi; onların danışmaları da raportları kimi aydın və lakonikdir. Həmin aydınlıq, lakonizm və yığcamlıq Sent-Ekzüperi yaradıcılığının da səciyyəvi cəhətlərindən birini təşkil etmişdir.

Sent-Ekzüperi yaradıcılığının məzmun sadəliyi və ideya aydınlığı arxasında əsrin mürəkkəbliyi dayanır. Əsil humanist ədəbiyyata gəldikdə, o öz miqyası və əhəmiyyətinə görə bəlkə yarandığı dövrdən daha çox gələcəyə məxsusdur. Sent-Ekzüperi əsərlərinin təhlili müəyyən mənada dövrümüzün başlıca problemlərinin humanizm işığında dəyərləndirilməsi deməkdir. Sent-Ekzüperi irsi bir daha sübuta yetirir ki, hər zamankı kimi bu gün də humanizm böyük ədəbiyyatın mayası olaraq qalmaqda davam edir.

Ağlasıgmaz əziyyətlərdən keçərək poladtək bərkimiş insanı, romantikanı və qəhrəmanlığı təsvir, təsdiq, təqdir və tərənnüm edən Sent-Ekzüperi yaradıcılığı aydın dünyagörüşünə söykənən və gələcək nəsillərə üzuağ əmanət edilə bilən ədəbiyyatın yüksək estetik dəyəərə malik nümunəsidir.

Cəlal Bəydili

I

Qara zolaq kimi uzanan təpələr təyyarənin qanadları altında axşamın qızıl köksünə sancılırdı. Bu ölkədə tükənməz bir işıqla parlaqlaşan düzənliklər qızıl kimi bərq vuran işıq şüalarını və eyni səxavətlə qış getdikdən sonra uzun müddət qarın parlaqlığını ətrafa yayır.

Lap cənubdan, Pataqoniya poçt təyyarəsini Buenos-Ayresə qayıtaran təyyarəçi Fabyen də axşamın yaxınlaşdığını liman sularının tanıdığı eyni əlamətlərlə: asudəliyinə görə, sakit buludlarda güclə əks olunan yüngül zərif qırışlarına görə hiss edirdi. Fabyen sanki hüdudsuz və müqəddəs bir reyde çıxırdı.

Həmçinin elə güman etdi ki, bu sakitlikdə ləng addımlarla gəzişən bir çobandır. Pataqoniya çobanları

¹ 1926-cı ilin oktyabrından Sent-Ekzüperi Didye Doranın aviaxət direktoru olduğu "Latcoer" aviaşirkətində pilot kimi qulluq etmişdir. 1928-ci ilin əvvəllərində Didye Dora Buenos-Ayres-Tuluza marşrutu ilə fasiləsiz gecə uçuşlarını təşkil etmişdir.

tələsmədən bir sürüdən digərinə, Fabyen isə bir şəhərdən o birinə gedirdi. Bu balaca şəhərlərin çobanı sanki o idi. Fabyen, çayın sahilinə su içməyə gələn və ya öz çəmənliyində otlayan qoyun sürüsünə oxşar şəhərlərə iki saatdan bir rast gəlirdi.

Bəzən dənizə nisbətən kimsəsiz, yüz kilometrə uzanan çöllərdən sonra bir fermanın üzərindən uçduğu zaman ona elə gəlirdi ki, insan yaşayan bu tənha ferma yaşıl çəmənlərin xəfif ləpələri qoynunda üzür və onunla görüşməyə can atır. Onda Fabyen təyyarənin qanadlarını əyərək bu tənha gəmini salamlayırdı.

San-Julian görünür: "On dəqiqədən sonra enirik". Bortradist bu xəbəri bütün enmə məntəqələrinə verdi.

Magellan boğazından Buenos-Ayresə qədər iki min beş yüz kilometrlik yolda bir-birinə oxşar enmə meydançaları sıra ilə düzölmüşdü; lakin bu aerodromların arxasında gecə başlanırdı, eynilə Afrikadakı kimi, axırncı qəsəbənin qurtaracağından naməlum bir sərhəd başlanırdı.

Radist təyyarəçiyə bir vərəq uzatdı.

– Bərk tufan var. Heç nə eşitmək olmur. San-Juliana gecələyəcəksinizmi?

Fabyen güldü. Səma akvarium kimi təmizdir və qarşından bütün aerodromlar onlara xəbər verirdi: "Səma təmizdir, külək yoxdur". O cavab verdi:

– Davam edəcəyik.

Radist isə fikirləşirdi ki, qurd meyvənin içərisində gizləndiyi kimi, tufan da hardasa gizlənmişdir. Gecə gözəl və bununla belə şıltaqdır. Hər an korlana bilən bu qaranlığa girmək onda nifrət oyadırdı. San-Julian üzərində sürəti azaldıb enərkən Fabyen özünü pis hiss etdi. İnsanların həyatını gözəlləşdirən bütün şeylər: evlər, kiçik kafelər, xiyabanlar ona tərəf gəlir və böyüyürdü. Axşam o, qələbədən sonra istila etdiyi yerlərə baxan və insanların təvazökar xoşbəxtliyini kəşf edən fəthə bənzəyirdi. Fabyen silahlarını və geyimini çıxarıb atmağa, yorğunluğunu və əzginliyini duymağa ehtiyac hiss edirdi; axı bu əzab-əziyyətin də öz gözəlliyi var – burada öz evinin pəncərəsindən donmuş mənzərəni seyr etməyin özündə də bir nəşə var. Fabyen bu balaca şəhəri seçib orada qala bilər, onun mövcudluğu ilə razılaşar və onu sevə bilərdi. Lakin bu balaca şəhər də məhəbbət kimi bütün ehtirasları məhdudlaşdırır. Fabyen burada uzun müddət qalıb yaşamağı və burada əbədiyəyə qovuşmağı arzuladı. Lakin ona elə gəldi ki, bir saatlığa endiyi bu balaca şəhərlərdə keçdiyi hasarlanmış bağların köhnə divarları əbədi mövcuddur və onun həyatından kənardadır. Və bu balaca şəhər sanki təyyarə heyətini qarşılamağa, onu bağrına basmağa qalxırdı. Və Fabyen dostluq haqqında, mehriban qızlar

25254

haqqında, ağ süfrələrin məhrəmliyi, insanı yavaş-yavaş əbədiyyətə bağlayan bütün bu şeylər haqqında fikirləşirdi.

Şəhər və qala divarları tərəfindən müdafiə olunmayan, sirrini aşkar edən bağlar artıq təyyarənin lap qanadlarının altında axırdı. Yerə enən kimi Fabyen başa düşdü ki, daş evlər arasında bir neçə adamın süst hərəkətindən başqa heç nə görməyib. Bu balaca şəhər yalnız hərəkətsizliyi ilə ehtiraslarının sirrini kənar adamlardan qoruyur, şirinlik və mehribanlıq ilə Fabyendən gizləndirdi: ona qalib gəlmək üçün işdən imtina etmək lazım idi. O isə on dəqiqədən sonra yenidən uçmalı idi.

Fabyen təyyarəni döndərərək bir daha San-Juliana baxdı: axırıncı dəfə onu saxlamağa cəhd edən bu balaca şəhər əvvəlcə bir ovuc işığa, sonra isə bir ovuc ulduza çevrildi və nəhayət, toz kimi dağılıb gözdən itdi.

“Artıq cihazları görmürəm, işığı yandırmaq lazımdır”.

O, işıqları yandırdı, lakin alaqqaranlıqda kabinənin qırmızı lampalarının işığı elə zəif idi ki, əqrəbləri göstərmədi. Fabyen barmaqlarını lampanın altına tutdu. Lakin onlar güclə göründü. “Çox tezdir”.

Bəzən gecə tutqun tüstü burmaları kimi qalxır, dərələri doldururdu. Bu vaxt onları düzənliklərdən ayırmaq olmurdu. Artıq kəndlərdə işıqlar yanır, onlar

qaranlıqda ulduz yağışı kimi bir-birinə göz vururdular. Fabyen də həmçinin təhlükəsizlik işığını yandırıb-söndürərək onlara cavab verirdi. Yer başdan-başa cəzbedici işıqlarla örtülmüşdü; işıq şüalarını dənizin qaranlığına göndərən mayak kimi, hər ev öz ulduzunu yandıraraq hüdudsuz gecəyə işıq saçırdı. İnsan yaşayan hər yerdə işıqlar sayrışırdı. Asta və sərbəst hərəkətlə sahilə yan alan gəmi kimi zülmət gecəyə daxil olan təyyarə Fabyeni heyran edirdi.

O, cihazlar yerləşən lövhənin üzərinə əyildi. Əqrəblər artıq işıqlanırdı. Cihazları bir-bir yoxladıqdan sonra təyyarəçi arxayınlaşdı. Bununla o, səmaya möhkəm bağlandığına əmin oldu. Fabyen barmağını polad lövhəyə toxundurdu və metalda həyat əlaməti olduğunu hiss etdi: metal titrəmirdi, lakin yaşayırdı. Beş yüz at gücündə olan mühərrik metal kütləsinin lap içərisində isti cərəyan yaradır və bu cərəyan soyuq metalı yumşaq məxmərə çevirirdi. Uçuş zamanı təyyarəçi bir daha nə başgicəllənmə, nə də xumarlanma hiss etmədi, yalnız canlı orqanizmin sirli fəaliyyətini duydu.

İndi o öz dünyasını yaratdıqdan sonra orada istədiyi kimi rahatca otura bilərdi.

Fabyen elektrikpaylayıcı lövhəni taqqıldatdı, bir-bir kontaktlara toxundu, kürsüyə yaxşı söykənmək

üçün bir azca qurcalandı və beş ton metalın yırğalanmasını yaxşı hiss etmək üçün yerini rahatladı. O, qaranlıqda kor-koranə ehtiyat lampasını əli ilə yoxlayıb öz yerinə qoydu və yenidən yoxlayandan sonra sürüşməyəcəyinə əmin oldu. Əllərini dəstəklərə toxundurub yoxlamaq üçün onu bir daha buraxdı və barmağını korlar dünyasında hərəkət etməyə öyrədərək əmin oldu ki, onları səhsiz tapa bilər. Barmaqlarını qaranlığa öyrəşdirdikdən sonra işığı yandırdı, elə o dəqiqə göstərici cihazların işıqları kabinəni bəzədi. İndi o, sifərlərə baxıb suya batan dalğıcı kimi gecənin zülmətinə daxil olan təyyarənin hər bir hərəkətini izləyə bilərdi.

Nə qədər ki təyyarədə heç nə titrəmir, əsmir və tərəddüd etmədi, nə qədər ki jiroskopun¹, hündürlükölçənin vəziyyəti və mühərrikin səsi dəyişmədi, o, peysərini dəri kürsüyə söykəyib bir azca yayxandı və anlaşılmaz ümiddən ləzzət alaraq uçuş haqqında dərin fikrə daldı.

İndi qaranlığın lap dərinliyində növbə çəkdiyi zaman ona aydın olur ki, gecələr insanı, onun çağırışlarını, işıqlarını, həyəcanlarını açıb göstərir. Qaranlıqda bu adi işıq bir evi və bəlkə də oradakı tənhalığı

¹Jiroskop – hər cür vəziyyətdə öz sabitliyini mühafizə edən sərbəst oxlu cihaz

göstərir. Budur, bir işıq söndü: ola bilsin işığı sönməyə başlayan bu evdə məhəbbət sığınmışdır.

Yaxud da kədər. Bu ev artıq dünyanın oyaq qalan hissəsinə işıq vermir. Lampa qarşısında stola dirsəklənmiş bu kəndlilər hansı ümidlərlə yaşadıklarını belə bilmirlər. Onlar bilmirlər ki, arzuları uzaqlara, onları bürüyən gecənin nəhayətsiz qaranlığına uçar. Lakin Fabyen müharibə edən ölkələrdən qalib çıxan adam kimi onlarla tufanı keçəndə və onların arasında uzanan Ay işığına saldıqı cığırla gedərək bir-birinin ardınca bu işıqlara çatanda, min kilometrlik məsafədən onları eşidir və qəlbi aramsız döyünən təyyarəsini qaldırıb-endirən, dubsiz dərinliklərdən baş qaldıran dalğaları hiss edir. Bu adamlar elə güman edirlər ki, lampa yalnız onların sadə stolunu işıqlandırır; lakin onun işığı səksən kilometr uzaqda, dənizdə, kimsəsiz bir adada son dəfə ümitsiz halda məşəl yelləyən insan çağırışına bənzəyirdi.

II

Beləliklə, Buenos-Ayresə üç poçt təyyarəsi – Pataqoniyadan, Çilidən və Paraqvaydan, üç tərəfdən – cənubdan, qərbdən və şimaldan qayıdırdı. Gecə yarısına yaxın Avropaya yola düşəcək poçt təyyarəsinin Buenos-Ayresdə yüklənməsini gözləyirdilər.

Arxasında ağır başlıqlı plaş olan, qaranlıqda itən hər üç təyyarəçi uçuşları haqqında fikirləşir və dağdan enən kəndlilər kimi, öz tufanlı və ya sakit səmasından yavaş-yavaş nəhəng şəhərə tərəf enirdilər.

Hava yolları şəbəkəsinin direktoru Rivyer Buenos-Ayres aeroportunun enmə meydançasında gəzişirdi. Üç təyyarə enənə qədər o dinməyəcəkdi. Bu gün onun üçün hələlik təhlükəli olaraq qalırdı. Dəqiqə-bədəqiqə ona teleqramlar gəldikcə Rivyer hiss edirdi ki, hər an öyrənilməmiş sahə azalır və o, taleyin pəncəsindən nəyisə qoparır və təyyarənin heyətini gecənin qaranlığından sahilə çəkib çıxarır.

Xidmətçi Rivyerə yaxınlaşıb radioqramı ona uzatdı:

– Çilidən gələn poçt təyyarəsi məlumat verir ki, o, Buenos-Ayresin işıqlarını görür.

– Yaxşı.

Tezliklə Rivyer bu təyyarənin səsini eşidəcək: sirlərlə dolu dəniz uzun müddət yırğalandıqdan sonra qabarıb çəkilərək xəzinəni sahilə atdığı kimi, gecə də təyyarələrdən birini ona qaytaracaq. Bir azdan o, gecədən digər iki təyyarəni də alacaq.

Onda bu gün bitmiş hesab ediləcək və yeniləriylə əvəz olunmuş, yorğun heyətlər yatmağa gedəcək. Rivyersə dincələ bilməz: Avropa poçt təyyarəsi də öz

növbəsində onu narahat hisslərə bürüyəcək, həmişə də belə olacaq. Bu köhnə döyüşçü ilk dəfəydi ki, yorğunluğunu hiss etdiyinə təəccüblənirdi. Təyyarələrin enməsi onun üçün heç vaxt müharibəni qurtarıb, müqəddəs sülh erasını elan edən qələbə deyildi. Bu, olsa-olsa atılan bir addım, bir-birini izləyən minlərlə eyni addımdan biri olacaqdı. Uzun müddətdən bəri dincəlməyən, dincəlməyə ümidi olmayan Rivyerə elə gəlirdi ki, uzanmış qolları ilə çox ağır yük qaldırır. “Qocalıram...” Əgər o, fəaliyyətdən başqa yeni arzu ilə yeni hisslər, yeni duyğular tələb edirdisə, demək qocalırdı. Qəribədir, heç vaxt qarşıya qoymadığı belə məsələlər haqqında düşünmək onu təəccübləndirdi. Bununla belə, indiyə qədər özünə yaxın buraxmadığı belə fikirlərin zərif və xeyirxah dalğaları, əbədi olaraq itən okean dalğaları kimi həzin şırıltı ilə ona sarı gəlirdi. “Demək, hər şey bu qədər yaxınmış?..”

Rivyer gördü ki, hiss eləmədən yavaş-yavaş qocalığa və insan həyatını şirinləşdirən “bir vaxt gələcək” fikrinə qədəm qoyub. Bəlkə doğrudan da gözəl günlərin birində, haradasa ömrün sonunda əldə edilən, fikirlərdə təsvir olunan “vaxt” gəlib çatsın və bu müqəddəs dincliyə nail olasan. Lakin belə bir dinclik yoxdur. Ola bilsin ki, heç qələbə də yoxdur. Bütün poçt təyyarələrinin gəlib çatması da heç vaxt dəqiq olmur.

Rivyer təyyarə ilə məşğul olan köhnə mexanik Lerunun yanında dayandı. Onun kimi Leru da qırx il idi ki, işləyirdi. O, işə bütün qüvvəsini həsr edirdi. Axşam saat 10-a yaxın, bəzən gecəyarısı evə gələndə onun qarşısında başqa bir aləm açılmaz, o isə evə getməyə heç də tələsməzdi. Rivyer kobud sifətli bu adama gülümsədi, mexanik isə öz növbəsində göy rəngli oxu göstərdi: “Bu çox bərk idi. Mən onu düzəltdim”. Rivyer oxa tərəf əyildi. O, yenidən iş haqqında fikirləşdi. “Səxlərə xəbər vermək lazımdır ki, bunları bir qədər boş düzəltsinlər”. O, barmağı ilə metalın üzərindəki cızığı yoxladı, sonra yenidən Leruya nəzər saldı. Ciddi və qırıq sifətli Lerunun qarşısında ağızından çıxan qəribə suala Rivyer özü də güldü:

– Leru, həyatınızda məhəbbətə çox vaxt sərf etmişiniz?

– Oh! Məhəbbət, bilirsiniz, cənab direktor...

– Sizə də mənim kimi həmişə vaxt çatmayıb.

– Bəli, vaxt çox olmurdu.

Rivyer cavabındakı kədəri duymaq üçün onun səsine qulaq asırdı: lakin kədər hiss olunmurdu. Keçmişinə nəzər salan bu adam, taxtanı qəşəng hamarlayıb “Budur, hazırdır!” – deyən dülgər kimi öz sakit həyatından razı idi.

“Budur, – Rivyer fikirləşdi. – Mənim də həyatım hazırdır”.

O, yorğunluqdan doğan bütün kədərli fikirləri özündən kənar qovub anqara¹ tərəf yönəldi: havada Çili təyyarəsi uğuldayırdı.

III

Mühərrikin uzaqdan gələn səsi get-gedə güclənirdi. Təyyarə göründü, işıqlarını yandırdı. Enmə xəttini göstərən nişanların qırmızı fənərləri təyyarələrin saxlandığı anqarı, radio qülləsini və dördkünc meydançanı işıqlandırdı. Hər şeydə bayram əhval-ruhiyyəsi duyulurdu.

– Budur o!

Təyyarə artıq proyektorların işığı altında irəliləyirdi. Elə parıldayırdı ki, sanki təzə idi. Təyyarə anqarın qarşısında dayanan kimi, mexanik və fəhlələr yükü boşaltmaq üçün ona tərəf cumdular, lakin təyyarəçi Pelren tərpənmirdi.

– Ey! Nə gözləyirsiniz? Çıxın!

Gizli işlə məşğul olan adam kimi təyyarəçi cavab verməyə maraqla göstərmədi. Yəqin ki, keçirdiyi uçu-

¹Anqar – təyyarələr saxlanan yer

şun bütün gurultusunu hələ də eşidirdi. O, yavaş-yavaş başını silkələdi və irəli əyilərək əli ilə nəyisə yoxlamağa başladı. Nəhayət o, mülkünə baxan kimi rəhbərlərə və yoldaşlarına tərəf dönüb, onları ciddi nəzərlərlə süzdü. Ona elə gəlirdi ki, o hər şeyi sayır, ölçür və çəkir, fikirləşirdi ki, bunların hamısını – bayramsayağı bəzənmiş bu təyyarə anqarını, bu beton meydançanın bərkliyini və bir qədər uzaqda hərəkətdə olan şəhəri, qadınlarını, onun hərərətini namusla qazanmışdır. İndi o, iri əllərində bu xalqı müti rəiyyətlər kimi bərk-bərk tuturdu, çünki onları başa düşər, eşidər və danlaya bilərdi. Təyyarəçi əvvəlcə sakit olduqları, təhlükəsizliyinə əmin olduqları və Aya heyran olduqları üçün onları danlamaq istədi, lakin birdən-birə mehribanlaşdı.

– İçki pulunu siz verəcəksiniz...

Və təyyarədən düşdü.

Uçuş vaxtı nə düşündüklərini danışmaq istədi:

– Kaş ki, siz bilsəydiniz!..

Bununla hər şeyin deyildiyini güman edərək məşin gödəkcəsini çıxarmağa başladı.

Maşın onu qaraqabaq inspektor Robino və az danışan Rivyerlə Buenos-Ayresə aparanda Pelren qəmginləşdi. Əlbəttə, bədbəxtlikdən xilas olub, ayaqlarının altında bərk yeri hiss edəndə utanmadan ədəbsiz

söyümlər söyməkdən ləzzətli nə ola bilər. Bu, necə də güclü sevinc doğurar! Lakin sonra xatırlayanda nədənsə özünü pis hiss edirsən.

Siklonla mübarizə – bu, heç olmasa, real və aydındır. Əşyaların görünüşü – bu isə tamam başqa şeydir, onlar həmin vəziyyəti ancaq tək olanda alırlar. Təyyarəçi fikirləşdi:

“Bu, lap üsyanda olduğu kimidir: sifətlər azacıq saralır, lakin ətrafda hər şey o qədər dəyişilir ki!”

O özünü keçmişə xatırlamağa məcbur etdi.

Pelren, Andın Kordilyer dağlarını keçəndə heç vaxt təhlükə hiss etməzdi; bu dağın üzərində əzəmətli sakitliyi ilə qar hökmranlıq edərdi. Əsrlər qədim və ölü qəsrlərə sakitlik gətirdiyi kimi, qarlar da bu zirvələrə sakitlik bəxş etmişdi. İki yüz kilometr məsafədə nə bir insan, nə bir həyat nişanəsi, nə bir hərəkət var idi. Yalnız hündürlüyü altı min metrə çatan sıldırım zirvələr, onların düz aşağı düşən daş partları və bir də dəhşətli sakitlik mövcud idi.

Bu, Tupunqato zirvəsinin yaxınlığında olmuşdu...

Pelren fikrə getdi. Bəli, o ancaq orada möcüzənin şahidi olmuşdu.

Özünün tək olduğunu güman edən və birdən kiminsə onu gördüyünü hiss edən adam kimi o da əvvəlcə heç bir şey görmədi, sadəcə olaraq özünü narahat

hiss etdi. Çox sonra, hələ də heç nə başa düşməyərək Pelren hiss etdi ki, nə üçünsə onu qəzəb bürüyür. Lakin haradan doğurdu bu qəzəb?

Təyyarəçi nədən duydu ki, onu bürüyən qəzəb daşlardan və qardan doğur? Demək olar ki, heç bir şey yox idi və heç bir qara tufan yaxınlaşmırdı. Lakin onun gözləri qarşısında adət etdiyindən azacıq fərqlənən başqa bir dünya canlanırdı. Pelren narahat ürək sıxıntısı ilə günahsız görünən bu zirvələrə, bu sivri çıxıntılara, həmişəki kimi ağ olan bu qar təpələrinə baxırdı və bütün bunlar kütlə kimi yavaş-yavaş canlanırdı.

Pelren döyüşə girməmişdi, lakin şturvalını bərk-bərk sıxırdı. Onun başa düşmədiyi nəsə bir şey hazırlanırdı. O sıçrayışa hazır olan vəhşi heyvan kimi əzələlərini gərginləşdirdi, lakin heç nə görmürdü, sakitlik idi. Bəli, sakitlik idi, ancaq bu sakitlikdə qeyri-adi bir qüvvə gizlənmişdi.

Sonra hər şey sivrilləşdi. Bu diş-diş çıxıntılar və zirvələr neştərə dönürdü: təyyarəçiyə elə gəlirdi ki, onlar dalğaları yaran gəmi burnu kimi güclü küləyin bağırını dəlir və sonra ona elə gəldi ki, onlar döyüş üçün mövqe tutan nəhəng gəmilər kimi onun ətrafında fırlanırlar və dönürlər. Sonra havaya toz qarışdı: o qalxır, yelkən kimi qarın üzərində yüngülcə dalğalanırdı. Geriyə dönmək zərurəti yaranardısı, çıxış yolu axtar-

maq üçün təyyarəçi arxaya baxdı və titrədi: arxada bütün Kordilyer coşub-daşırdı.

– Məhv oldum.

Qabaqda bir zirvədə qar püskürdü. Bu qar vulkanı idi. Sonra bir qədər sağda ikinci zirvə qar püskürməyə başladı. Beləliklə, bütün zirvələr bir-birinin ardınca alışırdılar, sanki ardıcıl olaraq gözəgörünməz məşəlçi od vururdu. Elə bu vaxt, sanki dağlar birinci hava burulğanları ilə təyyarəçinin ətrafında yırğalanmağa başladı. Qızgın döyüş az iz buraxır: təyyarəçi onu fırladan güclü qasırgaları xəyalında axtardı, lakin tapa bilmədi. O yalnız bu boz alov dillərinin içində qəzəblə çapalamağını xatırlayırdı.

O fikrə getdi.

“Siklon bir şey deyildir. Canını xilas edə bilərsən. Lakin o hələ başlanmamışdı! Bu onunla ilk görüş idi!”

O fikirləşirdi ki, min sifətin arasından bu məlum sifəti tanıya bilər və bununla belə təyyarəçi artıq onu unutmuşdu.

IV

Rivyer Pelrenə baxırdı. İyirmi dəqiqədən sonra Pelren maşından düşəcək. Yorgun və tənbel halda camaata qarışacaqdı. Ola bilsin, fikirləşəcəkdi də:

“Bərk yorulmuşam... alçaq peşədir!” Evdə arvadına: “Bura And dağlarının üzərindən daha yaxşıdır” – deyə etiraf edəcək və buna bənzər bir neçə söz deyəcəkdi. Buna baxmayaraq, insanların bərk-bərk bağlandıqları bütün bu şeylərdən o, demək olar ki, əl çəkmişdi. O indicə dərk etmişdi ki, bütün bunlar necə də xırdaçılıqdır. Pelren indicə bir neçə saat dekorasiyanın o biri tərəfində bu şəhərə, onun işıqlarına bir daha nail olacağını bilmədən yaşamışdı. O, bir daha darıxdırıcı, həm də əziz olan uşaqlıq dostlarını və özünün bütün insan zəifliklərini görəcəkdimi?

Rivyer fikirləşdi: “Hər bir kütlənin içərisində elə adamlar var ki, onları fərqləndirmək olmur, lakin onlar qərribə müjdəçidirlər. Və bunu özləri də bilmirlər. Ancaq...”

Rivyer bəzi pərəstişkarlardan qorxurdu. Onlar hava sərgüzəştinin və təyyarəçilərin həyatının müqəddəs xarakterini başa düşmürdülər, onların həyəcanlı qışqırıqları bu hava sərgüzəştinin həqiqi mənasını təhrif edir və adamları kiçildirdi. Lakin Pelren burada insan alicənablığının böyüklüyünü təcəssüm etdirirdi və o başqalarına nisbətən dünyanı daha yaxşı dərk edir və əgər bu dünyaya bir gün təyin olunmuş bucaq altından baxılsa, onda insanın böyüklüyü bayağı tərifləri kəskin nifrətlə rədd edərdi.

Rivyer də həmçinin onu təbrik etdi:

– Siz necə müvəffəq oldunuz?

Zindanından danışan dəmirçi kimi, uçuşu və sənəti haqqında sadə danışan Pelreni Rivyer sevirdi.

Pelren əvvəlcə izah etdi. O demək olardı ki, üzr istəyirdi: “Geri çəkilməyə artıq yol yox idi. Həm də çıxış yolu tapa bilmirdim”. Sonra o, daha heç nə görməmişdi. Qar onu görməyə qoymurdu.

Eyni zamanda şiddətli hava axınları onu yeddi min metr yüksəkliyə qaldıraraq xilas etmişdi.

“Bütün keçid ərzində mən zirvələrlə bir səviyədə uçmalı oldum”. O həmçinin jiroskopdan danışdı və dedi ki, onun yerini dəyişmək lazım gələcək, çünki onu qar vurur: “Buz bağlayır, başa düşürsüzmü?” Bir qədər sonra hava axınları Pelreni üç min metr başaşağı tullamışdı və o, başa düşə bilmirdi ki, necə olub heç nəyə toxunmayıb. Birdən görür ki, düzənliyin üzəriylə uçuş. “Birdən gördüm ki, səma təmizdir”. Həmin an Pelrenə elə gəlmişdi ki, o, qaranlıq mağaradan çıxıb.

– Mendozada da tufandır?

– Yox. Mən aydın səmadan endim. Hava külək-siz idi. Lakin tufan məni qarabaqara izləyirdi.

Təyyarəçi tufanı təsvir edərək deyirdi: “Hər halda bu çox qərribə idi”. Tufanın zirvəsi çox hündürdə qar buludlarının arasında itirdi, onun təməli isə çəmən-

liyın üzərində qara lava kimi axırdı. O, bir-bir şəhərləri udurdu. “Mən heç vaxt belə şey görməmişdim...” Pelren hansısa xatirəni yada salaraq susdu.

Rivyer inspektora tərəf döndü:

– Bu siklon Sakit okeandandır, bizə gec xəbər vermişdilər. Bundan başqa, bu siklonlar heç vaxt And dağlarını aşıb keçmir.

Heç kim qabaqcadan deyə bilməzdi ki, tufan öz hərəkətini şərqlə doğru davam etdirəcək.

Bu barədə heç bir şey bilməyən inspektor onunla razılaşdı.

Nəsə deməyə tərəddüd edən inspektor Pelrenə tərəf döndü və onun xirtdəyi tərpendi. Lakin o, susdu və götür-qoy etdikdən sonra yenidən düz qarşısına baxaraq öz melanxolik ləyaqətini saxladı.

İnspektor melanxolikliyini ağır dərd kimi özü ilə gəzdirirdi. Bayağı işlərin icrası üçün Rivyer tərəfindən çağırılmış inspektor, bu ərəfədə Argentinaya gəlib çıxmışdı, ancaq onun iri əlləri və inspektor ləyaqəti hərəkətini çətinləşdirdi. Onun nə coşqun ruh yüksəkliyinə, nə də fantaziyaya qapılmağa hüququ çatmırdı. Rütbəsinə görə o, ancaq bir şeyə, dəqiqliyə heyran olmalı idi.

Onun dostları ilə məclisdə nə bir stəkan şərab içməyə, nə də yoldaşlarına “sən” deməyə ixtiyarı,

zarafat etməyə isə cürəti çatmırdı. Əgər qeyri-mümkün təsadüflər həqiqətə çevrilsəydi, onda o da eyni aerodromda başqa bir inspektorla rastlaşar və zarafatlaşa bilərdi.

Robino fikirləşdi: “Hakim olmaq nə qədər çətinidir”.

Əslində o mühakimə etmirdi, ancaq başını silkələyirdi. Rast gəldiyi hər şeyin qarşısında o, heç nə bilmədən yavaş-yavaş başını yırğalayır. Onun bu hərəkəti qara fikirli adamları pərt edirdi. Demək olar ki, onu heç kim sevmirdi, çünki inspektor məhəbbət həzləri duymaq üçün yox, yalnız məruzələr hazırlamaq üçün yaranmışdı. O, yeni metodları və texniki təkmilləşdirmələri məruzələrə salmağı o vaxtdan bəri rədd edirdi, çünki Rivyer yazmışdı: “İnspektor Robinodan xahiş edirik ki, bizə poemalar yox, məruzələr təqdim etsin. İnspektor Robino təyyarənin heyətini fəallaşdırmaq üçün bilik və bacarığından istifadə etməlidir”. Bundan sonra o da gündəlik ruzi kimi insana xas olan zəifliklərin ardınca qaçırdı. O, içməyi sevən mexanikin, yuxusuz gecələr keçirən aerodrom rəisinin və təyyarəni düzgün oturma bilməyən pilotun üstünə düşürdü.

Rivyer onun haqqında deyirdi: “O, çox da fərasətli deyil, buna görə də böyük xeyir verir”. Rivyer tərəfindən tərtib edilmiş daxili nizam-intizam qaydaları Rivyer

üçün adamlarla tanışlıq, Robino üçünsə ancaq nizamnamə ilə tanışlıq kimi mövcud idi.

Bir gün Rivyer ona dedi:

– Robino, siz gecikmiş uçuşlar üçün günahkarları mükafatından məhrum etməlisiniz.

– Hətta onlardan asılı olmasa da? Bəs qatı duman olarsa necə?

– Qatı duman olsa belə, məhrum etməlisiniz.

Ədalətsiz olmadığından belə qorxmayan, nüfuzlu rəhbəri olduğu üçün Robino özündə məğrurluq hiss etdi. Bu hakimiyyətin böyüklüyündən Robino da istifadə edəcək və adamları incitməkdən qorxmayacaqdı.

– Siz təyyarəni saat altı on beş dəqiqədə yola salmısınız. – Sonra üzünü aeroport rəhbərlərinə tutub: – Biz sizə mükafat verə bilməyəcəyik, – dedi.

– Axı, cənab Robino, saat beş otuzda on metr qabağı görmək olmurdu!

– Nizamnaməyə əməl etmək lazımdır.

– Cənab Robino, biz dumanı qova bilmərik ki!

Robino isə susurdu. O, müdiriyyəti təmsil edirdi. Fırfıra kimi fırlanan bu adamların arasında təkəcə o bilirdi ki, onları cəzalandırmaqla havanı yaxşılaşdırmaq olar.

Onun haqqında Rivyer deyirdi: “O, heç nə fikirləşmir və özünün səhv fikirlərilə bizə mane olmur”.

– Əgər təyyarəçi maşını xarab edərsə, hətta qəza baş verməsə də, mükafatdan məhrum olur.

Robino soruşmuşdu:

– Əgər qəza meşə üzərində baş verərsə?

– Meşə üzərində olsa da.

Robino bu göstərişə tabe oldu.

– Mən çox təəssüf edirəm, – sonra o həzz alaraq təyyarəçilərə deyirdi: – Mən son dərəcədə təəssüflənirəm ki, qəzanı meşə üzərində yox, başqa yerdə etmək lazımdır.

– Cənab Robino, harda olub-olmamasını biz seçmirik.

– Nə etmək olar, nizamnamədə belədir.

Rivyer fikirləşirdi: “Nizamnamə mənasız dini ayinlərə oxşayır, lakin bu, adamları formalaşdırır”. Ədalətli və ya ədalətsiz görünməyin Rivyer üçün heç bir fərqi yox idi. Ola bilsin bu sözlər onun üçün hətta mənasız idi. Axşamlar balaca şəhərlərin meşşanları musiqi köşkünün ətrafında fırlanarkən Rivyer fikirləşirdi: “Onlara qarşı ədalətli və ya ədalətsiz olmaq mənasızdır: onlar hələ mövcud deyillər”. İnsan onun üçün əl dəyməmiş mum kimiydi, onu yoğurmaq lazımdır. Bu materiala can vermək və onda iradə yaratmaq lazım idi. O bu sərtliyi ilə adamları qul etmək fikrində deyildi, lakin onların öz-özlərinə qalib gəlməyini istəyirdi.

Hər dəfə gecikəndə onları cəzalandıraraq ədalətsiz hərəkət edərdi, lakin bununla adamların iradəsini uçuşa doğru yönəldirdi. Bu iradəni o yaratmışdı. Uçuş üçün əlverişli olmayan havada adamlara istirahət etməyə və sevinməyə icazə verməyən Rivyer, onları gərgin vəziyyətdə səmanın işıqlanmağını gözləməyə məcbur edirdi və bu intizar lap qara fəhləyə qədər hamını gizli surətdə alçaldırdı. Beləliklə, onlar zirehli səmada ilk yarıqdan istifadə etməyə çalışırdılar:

“Şimala çıxış var, irəli!” Rivyerin sayəsində on beş min kilometrlik hava yolunda poçtun vaxtında çatdırılmasına pərəstiş hər şeyi ötüb keçirdi.

Rivyer bəzən deyirdi: “Bu adamlar xoşbəxtdirlər, çünki gördükləri işi bilir və onu sevirlər, ona görə sevirlər ki, mən tələbkəram”.

Ola bilsin o, adamlara əziyyət verirdi, eyni zamanda onlara güclü sevinc bəxş edirdi. Rivyer fikirləşirdi: “Onlara iztirab və sevinc bəxş edən fəaliyyətlərini gərgin və qaynar həyata doğru yönəltmək lazımdır, çünki belə həyat əsil həyatdır”.

Maşın şəhərə daxil olan kimi Rivyer əmr etdi ki, onu aviaşirkətə aparsın. Pelrenlə tək qalmış Robino ona baxdı və danışmaq üçün dodaqlarını ayırdı.

V

Beləliklə, Robino o axşam yorğun və kədərli idi. O, indicə qalib Pelrenlə üzbəüz kəşf etdi ki, onun şəxsi həyatı nə qədər maraqsızdır. Xüsusilə kəşf etdi ki, o, Robino, inspektorluq vəzifəsinə və nüfuzuna baxmayaraq, yorğunluqdan əzilən, maşının küncündə yastılanan, gözləri yumulan və qara yağlı əlləri olan bu adama nisbətən dəyərsizdir. Birinci dəfə idi Robino heyran olurdu. O bunu deməyə ehtiyac hiss edirdi. Xüsusilə, onun dostluq qazanmağa ehtiyacı vardır. O, səyahətindən və hərgünkü müvəffəqiyyətsizliyindən yorğun idi, bəlkə də özünü gülünc hiss edirdi. Bu axşam benzin ehtiyatını hesablayarkən dolaşmışdı, tutmaq istədiyi anbar müdirinin ona rəhmi gəldi və hesablamanı özü qurtardı. B-4 tipli yağ nasosu ilə dəyişik saldığı B-6 tipli yağ nasosunun düzgün qoyulmadığını o, xüsusilə tənqid etmişdir və hiyləgər mexaniklər ona iyirmi dəqiqə biliksizliyini “Biliksizlik, heç nəyi bağışlamır” – deyər ifşa etməyə imkan vermişdilər.

Robino həmçinin mehmanxanadakı otağından qorxurdu. Tuluzadan Buenos-Ayresə qədər işdən sonra o, yenidən həmişəki otağına gedərdi. Sirlü düşüncələrlə ağırlaşaraq o qapını içəridən bağlayır,

Poçt təyyarəsinin enmə xəritəsi

çamadanından bir yığın kağız çıxarıb yavaş-yavaş “Raport” sözünü yazır, bir neçə sətir yazmağa ürək-lənir və sonra cırıb atırdı. Robino Aviaşirkəti böyük bir təhlükədən xilas etməyi necə də arzulayırdı. Aviaşirkəti isə heç bir təhlükə gözləmədi. Demək olar ki, o, indiyə kimi yalnız bir dəfə propeller oymağının pas tutduğunu görə bilmişdi. Aerodrom rəisinin qabağında o, ağır-ağır qəmgin görünüşlə barmağını bu pasın üzərində gəzdirmişdi. Rəissə ona cavab vermişdi: “İndicə enən bu təyyarənin havaya qalxdığı aerodroma müraciət edin”. Robino isə öz rolunun əhəmiyyətinə şübhə edirdi.

O, Pelrenə yaxınlaşmaq üçün cürətləndi:

– Mənimlə nahar etmək istəyirsinizmi? Bir qədər söhbət etmək istəyirəm. Vəzifəm heç də asan deyildir...

Sonra təyyarəçinin gözündən düşməmək üçün tez səhvini düzəltdi:

– Mənim də üzərimə böyük məsuliyyət düşür!

Ona tabe olanlar Robinonun şəxsi həyatlarına qarışmağını demək olar ki, sevirdilər. Hər biri fikirləşirdi: “Hələ raportuna heç nə tapmayıb, acan kimi məni yeyəcək”.

Bu axşam Robino ancaq öz bədbəxtliyi haqqında fikirləşirdi: onu narahat edən ekzemaya tutulmuş

bədəni Robinonun yeganə həqiqi sirri idi; o bunu kiməsə danışmaq istəyir və istəyirdi ki, ona rəhm etsinlər, lakin məğrurluğunda təsəlli tapmayıb onu itaətkarlıqda axtarırdı.

Onun Fransada məşuqəsi var idi. Qayıtdığı gecələr sevlmək, onu bir az məftun etmək üçün inspektorluq fəaliyyətindən danışır, lakin qadın onu sevmirdi və bu gün Robino ondan danışmağa ehtiyac duyurdu.

– Yaxşı, siz mənimlə nahar edəcəksiniz?

Pelren alicənablıqla razılaşdı.

VI

Rivyer daxil olanda Buenos-Ayresin kontorunda qulluqçular stolların arxasında mürgüləyirdilər.

Heç vaxt dəyişmədiyi palto və şlyapasında o, həmişə əbədi səyahətçiyə oxşayırdı və demək olar ki, alçaq boyu ilə heç kimin diqqətini cəlb etmir, ağarmış saçları və köhnəlmiş paltarları hər şəraitə uyğunlaşır. Bununla belə qeyrət adamları canlandırırdı. Qulluqçular tərpəndilər, kontor müdiri məlumat toplamaq üçün axırıncı rəsmi sənədləri araşdırırdı, yazı maşınları taq-qıldamağa başladı. Telefonçu aparatı qoşur və qalın kitabda teleqramları qeyd edirdi.

Rivyer oturdu və oxudu.

Çilidən gələn təyyarə sınaqdan yaxşı çıxmışdı: Rivyer yenidən həmin uğurlu günün hadisələrini oxuyurdu. Onda hər şey öz-özünə yoluna düşürdü, onda aeroportlar rahat nəfəs alaraq bir-birinin ardınca xəbərlər göndərirdi və bu xəbərlər qələbə haqqında qısa məlumatlar idi. Pataqoniya poçt təyyarəsi də sürətlə irəliləyirdi. O hətta cədvəli də qabaqlayırdı, çünki arxadan əsən küləklərin nəhəng dalğaları onu cənubdan şimala doğru qovurdu.

– Hava haqqında məlumatları verin.

Hər bir aeroport təmiz havasını, aydın səmasını və xeyirxah küləyini tərifləyirdi. Qızılı axşam Amerikanı bürümüşdü. Təbiətin qeyrəti Rivyeri sevindirirdi. İndi Pataqoniya poçt təyyarəsi haradasa gecənin qaranlığında mübarizə aparırdı, lakin onun qələbə qazanmağına artıq şübhə yox idi.

Rivyer dəftəri kənara itələdi.

– İşlər yaxşı gedir.

Fəhlələrə və dünyanın bu hissəsinə nəzarət edən gecə növbətçisinə göz yetirmək üçün otaqdan çıxdı.

O, açıq pəncərənin qarşısında dayandı və gecəni dərk etdi. Gecə, Buenos-Ayresi, həmçinin bütün Amerikanı geniş qübbə kimi qoynuna almışdı. O hiss etdiyi bu böyüklüyə təəccüb etmədi. Santyaqonun səması qürbət ölkənin səmasıdır: lakin təyyarə Santyaqoya

tərəf uçuş, insanlar isə uçuş xəttinin bir ucundan o biri ucuna kimi həmin dərin, dibsiz tağın altında yaşayırdı. İndi eşitmə borularında radistlər başqa bir poçt təyyarəsinin səsini izləyirdilər, Pataqoniya balıqçıları isə onun parıldayan bort işıqlarını görürdülər. Uçan təyyarənin həyəcanı yalnız Rivyerin üzərinə düşmürdü, motorun gurultusunu eşidən paytaxt şəhərləri və əyalət şəhərləri də bu həyəcanın ağırlığını hiss edirdilər.

Bu gecənin hədsiz təmiz olmasına sevinərək, o, hərc-mərclik hökm sürən başqa gecələri xatırladı, ona elə gəlirdi ki, təyyarə təhlükəli surətdə ora daxil olur və ona kömək etmək olduqca çətindir. Belə gecələrdə Buenos-Ayresin radiostansiyaları onun tufanların xırıltısı qarışmış şikayətini izləyirdi. Metalı olmayan bu süxurun qalın təbəqəsi altında musiqili radio dalğalarının səsi eşidilməz olurdu. İti ox kimi poçt təyyarəsi də gecənin təhlükələrinə doğru can atırdı, onun qəmli nəğməsində nə qədər dərin kədər vardı!

Rivyer fikirləşirdi ki, gecə növbəsində inspektorun yeri kontor olmalıdır.

– Robinonu mənə tapın.

Robino təyyarəçinin dostluğunu qazanmağa çalışırdı. Mehmanxanada Pelrenin qarşısında çamadanını açmışdı; çamadandan inspektorları insanlığın qalan

hissəsinə yaxınlaşdıran az əhəmiyyətli əşyalar çıxırdı: zövqsüz alınmış bir neçə köynək, içərisində xırda tualet əşyaları olan qutu, sonra arıq qadın şəkli – inspektor onu divara vurdu. Beləliklə o, itaətkar tərzdə Pelrenə ehtiyaclarını, incə hissələrini və kədərlərini etiraf edirdi. Dəyərsiz sərvətlərini təyyarəçinin qarşısında sıra ilə düzərək yoxsulluğunu nümayiş etdirirdi. Bu onun mənəvi ekzeması idi. O, çamadanın dibindən səliqə ilə bağlanmış balaca bir kisəni çıxardanda üzündə hədsiz mehribanlıq duyulurdu. Robino heç nə demədən uzun müddət onu sığalladı. Sonra əllərini nəhayət açaraq:

– Mən bunu böyük səhradan gətirmişəm.

İnspektor belə cəsarətli, səmimi etirafına görə qızardı. Sevincsiz keçən ömrü, baş tutmayan ailə həyatı və bu acı həqiqət ona əzab verirdi. O təsəllini ancaq sirli aləmə qapı açan bu balaca qaramtıl daşlarda tapırdı.

Bir az da qızararaq:

– Bəzən bunlara Braziliyada da rast gəlirsən.

Pelren əfsanəvi Atlantidanın¹ üzərinə öyülmüş inspektorun kürəyini yavaşca döyəcədi və utancaqlıqla soruşdu:

¹ 10-12 min il əvvəl Atlantik okeanında Cəbəlüttariq boğazından qərbdə atlantlar tayfasının yaşadığı ada

– Siz geologiyanı sevirsiniz?

– Bu mənim üçün qarşısız alınmaz ehtirasdır.

Həyatda onun üçün yalnız daşlar yumşaq idi.

Robinonu kontora çağıranda o kədərləndi, lakin yenidən həmişəki görkəmini aldı.

– Sizi tərk etməliyəm, cənab Rivyer bir neçə vacib iş üçün məni çağırır.

Robino kontora daxil olanda Rivyer artıq onu unutmuşdu. O, Aviaşirkətin qırmızı rənglə çəkilmiş hava yolu xəritəsinin qarşısında fikrə dalmışdı. İnspektor onun əmrlərini gözləyirdi. Uzun dəqiqələrdən sonra Rivyer başını geri döndərmədən soruşdu:

– Bu xəritə haqqında nə fikirləşirsiniz?

Xəyaldan ayrılarkən bəzən rebusvari qəliz suallar verdi:

– Bu xəritə, cənab direktor...

Düzünə qalsa, inspektor heç nə fikirləşmirdi, lakin ciddi görkəmlə xəritəyə baxaraq Avropanı və Amerikanı yoxlayırdı. Rivyer ona bildirmədən düşünməyi davam etdirirdi: “Bu hava yolu şəbəkəsinin üzü həm gözəldir, həm də sərtir. O bizə çoxlu adam, gənc adamlar bahasına başa gəlir. Burda düzəldilmiş şeylərin məğrur ləyaqəti xoşa gəlir, lakin o bizim qarşımızda nə qədər həll olunmamış məsələlər qoyur!” Bununla belə Rivyer üçün məqsəd hər şeydən yüksək idi.

Onun yanında ayaq üstə dayanmış Robino hələ də düz qarşısındakı xəritəyə baxaraq yavaş-yavaş özünə gəlirdi. O, Rivyer tərəfindən heç bir rəhmə ümid etmirdi.

Bir dəfə o, həyatını korlayan gülünc məhəbbət xəstəliyini boynuna alaraq Rivyerin qəlbində rəhm oyatmağa cəhd etmişdi, lakin Rivyer istehza ilə ona cavab vermişdi: “Əgər ekzema sizi yatmağa qoy-mursa, onda o sizi fəaliyyətə sövq edər”.

Bu zarafatda bir həqiqət var idi. Adəti üzrə Rivyer fikrini təsdiq etmişdi:

– Əgər musiqinin yuxusuzluğu gözəl əsərlər yaradırsa, bu gözəl yuxusuzluqdur!

Bir gün o, Lerunu göstərərək demişdi:

– Siz bir buna baxın, məhəbbəti özündən uzaqlaşdıran bu kifir necə də gözəldir...

Leruda yüksək nə vardısı, buna görə o, gözdən düşməsinə səbəb olan, onu həmişəlik sənətinə bağlayan taleyinə minnətdar idi.

– Siz Pelrenlə çox yaxınsınız?

– Eh...

– Buna görə mən sizi məzəmmət etmirəm.

Rivyer xırda addımlarla gəzişərək otağı yarı dolandı və Robinonu arxasınca addımlamağa məcbur etdi. Rivyerin dodaqlarında Robinonun başa düşmədiyi təbəssüm göründü.

– Yalnız... yalnız unutmayın ki, siz rəhbərsiniz.

– Bəli, – Robino dedi.

Rivyer fikirləşdi ki, bax elə bu cür, hər gecə səmada bir iş dram kimi düynələnir. Adamlarda iradənin zəifləməsi məğlubiyyətə gətirib çıxara bilər, ola bilsin ki, qarşıda ağır döyüş olacaq.

– Siz ancaq öz rolunuzu icra etməlisiniz. – Rivyer hər sözünü ölçüb-biçirdi: – Ola bilsin ki, yaxın gecələrin birində bu təyyarəçini siz təhlükəli yola salacaqsınız: o sizə tabe olmalıdır.

– Bəli...

– Demək olar ki, insanların həyatı sizin əlinizdədir və bu adamlar sizə nisbətən daha qiymətliyərlər. – O bir anlığa tərəddüd etdi. – Bəli, bu çox vacibdir.

Hələ də xırda addımlarla otaqda gəzişən Rivyer bir neçə saniyə susdu.

– Əgər dostluğa görə onlar sizə tabe olarsa, demək, siz onları aldadırsınız. Şəxsən sizin heç bir qurban tələb etməyə ixtiyarınız yoxdur.

– Yox... Əlbəttə.

– Əgər onlar güman etsələr ki, sizin dostluğunuz onların ağır əməyini yüngülləşdirəcək, onda siz yenə də onları aldadırsınız: lazımdır ki, onlar sizə hər vaxt tabe olsunlar. Orada əyləşin.

Rivyer mehribanlıqla əli ilə Robinonu öz stoluna tərəf itələdi.

– Robino, mən sizə vəzifənizi xatırlatmaq istəyirəm. Əgər yorulmuşsunuzsa, yenə də bu adamlardan kömək gözləməyin. Siz rəissiniz. Sizin zəifliyiniz gülüncüdür. Yazın.

– Mən...

– Yazın: “İnspektor Robino təyyarəçi Pelrenə hansı səbəbə görə cəza verir...” Hansı səbəbi özünüz taparsınız.

– Cənab direktor!

– Necə başa düşürsünüz, elə də edin. Sizə tabe olanları sevin. Lakin bunu onlara deməyin.

Bundan sonra Robino yenidən səylə təyyarə pərlərinin oymağını təmizlətdirəcəkdi. Aerodromlardan biri radio ilə xəbər verdi: “Təyyarə görünür. O siqnal verir: Mühərrik nasazdır, yerə enirəm”.

Şübhəsiz, yarım saat vaxt itirəcəkdi. Rivyer hirsələndi. Belə hirsələnmə qəflətən yolda dayanma zamanı baş verir və dəqiqələr boş-boşuna axıb gedir, onlar öz payını genişliyə vermir. Divar saatının böyük əqrəbi indi kimsəsiz fəzanı təsvir edirdi: bu pərgarın arasındakı boşluqda nə qədər hadisələr baş verə bilərdi! Rivyer onu dilxor edən dayanmanı unutmaq üçün çölə çıxdı və aktyorsuz teatr kimi boş göründü. “Belə gözəl

gecə necə də əldən çıxıb!” O, qəzəblə pəncərədən ulduzla dolu aydın səmaya, məftunedici işıq siqnal-larına, Aya və gecənin israf olunan qızılına baxırdı.

Lakin elə ki təyyarə yerindən qalxdı, gecə Rivyer üçün yenidən daha həyəcanlı və gözəl oldu. O öz qoynunda həyat aparırdı. Rivyer isə onun qayğısına qalırdı:

– Heyətdən soruşun, görün orada hava necədir?

On saniyə keçdi.

– Çox gözəldir.

Sonra təyyarənin uçub keçdiyi şəhərlərin adı eşidildi, onlar Rivyer üçün döyüşdə məğlub olmuş qalalar idi.

VII

Pataqoniya poçt təyyarəsinin radisti uçuşdan bir saat sonra hiss etdi ki, sanki kimsə onu yavaşca çiyin-lərindən qaldırdı. O, ətrafına baxdı: qalın buludlar ul-duzların işığını söndürürdülər. Radist yerə tərəf əyildi: o, otun arasında gizlənmiş işıldaquşlara oxşayan kənd-lərin işıqlarını axtarırdı, lakin bu qara otun içərisində heç nə parıldamırdı.

Radist qabaqdan çətin gecənin gəldiyini kədərlə hiss etdi: hücum, geri çəkilmə, tutulan əraziləri qaytar-maq lazımdır. O, təyyarənin taktikasını başa düşmür-

dü; ona elə gəlirdi ki, onlar bir azdan gecənin divar kimi qatı qaranlığı ilə toqquşacaqlar.

İndi o, qarşılarında üfüqlə bir səviyyədə hiss-edilməz bir parıltı gördü: sanki dəmirçixana üzərin-də işıq saçan şəfəq idi. Radist Fabyenin çiyinə toxun-du, lakin o tərpənmədi.

Uzaq tufanın ilk dalğaları təyyarəyə hücum edirdi. Radistə elə gəlirdi ki, yavaşca qaldırılmış metal kütlə bütün ağırlığı ilə onun bədəninə təzyiq göstərdi, sonra bu metal kütlə yastılanıb yox oldu, əridi və bir neçə saniyə radist qaranlıq gecədə tək üzdü. Onda o hər iki əli ilə polad tirlərdən tutdu.

Bütün kainatda o ancaq kabinəni işıqlandıran qırmızı lampadan başqa heç nə görmürdü və kömək-siz, yalnız yeganə balaca şaxtaçı lampasının hima-yəsi altında gecənin dibsiz dərinliyinə düşdüyünü hiss edərək diksindi. Radist təyyarəçinin nə qərara gələ-cəyini bilmək üçün onu narahat etməyə cəsarət etmədi. Əlləri ilə polad tiri sıxaraq, Fabyenə tərəf əyilmiş radist onun tutqun peysərinə baxırdı.

Zəif işıqda, baş və hərəkətsiz çiyinlər görünürdü. Bir qədər sol tərəfə söykənmiş bu bədən qaranlıq küt-lədən başqa bir şey deyildi; fırtınaya qarşı çevrilmiş üz, şübhəsiz, hər dəfə şimşək parıltısı ilə yuyulurdu. Lakin radist bu sifətdə heç nə görmürdü. Fırtınaya

cəsərətlə can atan bu sifətdə tələsə-tələsə bir-birini əvəz edən bu hisslər: üz-gözünü turşutma, iradə, qəzəb – bütün bu əlamətlər, orada – təyyarəçinin solğun sifətində və bu qısa parıltılar arasında dəyişilirdi və radist üçün onlar anlaşılmaz qalırdı.

Lakin o bu tutqun siluetin hərəkətsizliyində toplanmış gücü duyur və ona heyran olurdu. Bu güc, şübhəsiz, onu tufana doğru aparacaq və eyni zamanda da qoruyacaqdı.

Şübhəsiz, təyyarənin şturvalını bərk-bərk sıxmış bu əllər vəhşi heyvanın boynunu aşağı əydiyi kimi artıq tufana da təzyiq göstərirdi, lakin güclə dolu çiyinlər hərəkətsizdi və onlarda çox böyük ehtiyat enerji qorunub saxlanılırdı.

Radist fikirləşirdi ki, hər halda bütün cavabdehlik təyyarəçinin üzərinə düşür. Və indi sanki atın yalmanına yataraq dördnala yanğına tərəf çapan radist qarşısındakı donmuş qara siluetdən axıb gələn maddi, ağır və möhkəm gücü ləzzətlə hiss edirdi.

Solda yanıb-sönən yeni şimşək mənbəyi zəif mayak kimi işıqlandı.

Radist Fabyenin çiyinə toxunmaq və onu xəbərdar etmək üçün hərəkət etdi, lakin o təyyarəçinin ağır-ağır başını çevirdiyini, üzünü bir neçə saniyə bu yeni düşməyə tərəf tutaraq baxdığını, sonra

yenidən yavaş-yavaş əvvəlki vəziyyətinə qayıtdığını gördü. Bu çiyinlər və dəri oturacağa söykənmiş bu peysər yenə də əvvəlki kimi hərəkətsiz idi.

VIII

Rivyer onu yenidən bürüyən həyəcanı sakitləşdirmək və bir qədər gəzişmək üçün küçəyə çıxdı. O bütün həyatını fəaliyyətə, dramatik fəaliyyətə həsr etmişdi və indi təəccüblə hiss etdi ki, bu ağır iş onun şəxsi işinə çevrilir.

O fikirləşirdi ki, kiçik şəhərlərin meşşanları öz musiqi köşklərinin ətrafında zahirən sakit yaşayırlar, lakin onların da həyatında ağır hadisələr baş verir: xəstəlik, məhəbbət, ölüm və ola bilsin ki...

Rivyerin şəxsi xəstəliyi ona çox şey öyrədirdi: “Sanki bəzi məlum mətləblər açılır” – o fikirləşirdi.

Sonra o, axşam saat on birə yaxın özünü yaxşı hiss edərək idarəyə tərəf yollandı. Rivyer çiyinləri ilə kino-teatrların qapısı ağına toplanmış camaatı yavaş-yavaş yarıb keçirdi. O, dar küçəni işıqlandıran və demək olar ki, reklamların parlaq işıqları tərəfindən görünməz olan ulduzlara doğru gözlərini qaldırdı və fikirləşdi: “Bu axşam iki poçt təyyarəm uçuşdadır, mən bütün səməyə cavabdehəm. Bax bu ulduz mənim-

lə danışır. O mənim üçün bir işarədir. O məni bütün kütlənin içərisində axtarır və tapır: elə buna görə də özümü bir qədər yad və bir qədər tənha hiss edirəm”.

O, bir musiqi ifadəsini, dünən dostları ilə qulaq asdığı sonatadan bir neçə notu xatırladı. Dostları musiqini başa düşməmişdilər: “Bu musiqi bizi və yəqin ki, sizi də darıxdırır, ancaq boynunuza almaq istəmirsiniz”.

O cavab vermişdi: “Ola bilər...”

Onda da Rivyer özünü bu axşamkı kimi tənha hiss etmişdi, lakin tez də bu tənhalıqda həddən artıq zənginlik kəşf etmişdi. Musiqinin verdiyi xəbər bu dar düşüncəli adamların arasında yalnız ona gəlib çatır və məlahətlə öz sirrini ona açırdı. Bu qədər çiyinlərin üzərindən musiqi yalnız onun başa düşdüyü dildə danışır. Ulduz da ona belə işarə verirdi.

Səkidə onu itələdilər; o yenə də fikirləşirdi: “Mən hirslənməyəcəm. Mən camaatın arasında kiçik addımlarla gedən, uşağı xəstə olan, qəlbində evinin dərin kədərini və səssizliyini daşıyan ata kimiyəm”.

Rivyer gözlərini qaldırıb adamlara baxdı. O bu adamların arasında öz ixtiralarını və ya məhəbbətlərini qayğı ilə gəzdiren adamları tanımağa çalışır və mayak gözətçilərinin tənhalığı haqqında fikirləşirdi.

Kontorun sakitliyi Rivyerin xoşuna gəldi. O, yavaş-yavaş bir-birinin ardınca otaqları keçir və bu boş

otaplarda yalnız onun addımları səslənirdi. Yazı maşinaları örtük altında yatırdılar. Qapısı bağlanmış iri şkaflarda kağız qovluqlar səliqə ilə düzülmüşdü. Bu, onillik təcrübə və zəhmət idi. Ona elə gəldi ki, ətrafında tükənməz var-dövlət yığılmış hansısa bankın anbarında gəzir. Rivyer fikirləşirdi ki, bu məlumat kitabçalarının hər birində qızıldan daha qiymətli bir şey toplanmışdı: canlı qüvvə... canlı qüvvə yatmış olsa da, bankda toplanmış qızıl kimi idi.

Hardasa otaqların birində o, yeganə yatmayan növbətçi katibəylə rastlaşacaqdı. O adam işləyirdi ki, həyat davam etsin, insan iradəsinin gücü davam etsin aerodromdan-aerodroma, Tuluzdan Buenos-Ayresə qədər heç yerdə heç vaxt xətt kəsilməsin.

“Bu adam öz böyüklüyünü dərk etmir”.

Poçt təyyarələri hardasa mübarizə aparırlar. Gecə uçuşu xəstəlik kimi davam edirdi. Növbə çəkmək lazım idi. Əlləri, dizləri və sinələriylə qaranlıq gecə ilə əlbəyaxa çarpışan, hərəkət edən, görünməz təbiət hadisələrindən başqa heç nəyi, qətiyyənlə heç nəyi dərk etməyən bu adamlara kömək etmək lazım gəlirdi. Onlar qollarının gücü ilə kor-koranə bu qaranlıq gecədən dənizdən çıxan kimi çıxmalıydılar. Bəzən etiraf-lar necə də dəhşətli olur: “Əllərimi görmək üçün onları işıqlandırdım... Qırmızı işıqda yalnız əllərim

elə bil fotoqrafın ləyənində aşkarlanırdı. Dünyadan qalan yalnız budur və onu xilas etmək lazımdır”.

Rivyer istismar şöbəsinin qapısını itələdi. Otaqda yanan yeganə lampa divarlara kölgə salmışdı. Yazı makinasının taqqıltısı bu sakitliyə xüsusi mənə verir, lakin onu korlamırdı. Arabir telefon zəngi səslənirdi; onda da növbətçi katib qalxır və bu təkrar olunan kədərli, inadlı çağırışa doğru addımlayırdı.

Növbətçi katib dəstəyi götürür, anlaşılmaz həyəcan sakitləşirdi: qaranlıq küncdə şirin söhbət başlanırdı. Sonra bu adam etinasız tərzdə stoluna qayıdır, yuxu və tənhalıq əks olunmuş sifətində oxuna bilməyən sirt gizlənirdi. İki poçt təyyarəsi göydə olduğu zaman, oradan, qaranlıq gecədən gələn hər çağırış necə də təhlükə doğurur. Rivyer, lampanın ətrafında oturmuş ailəyə bəd xəbər gətirən teleqram haqqında, sonra onu oxuyan və demək olar ki, bir neçə sonsuz saniyə ərzində sifətində dəhşətli sirt gizlədən ata haqqında fikirləşdi. Yalnız onun üzündə gəzişən xəfif dalğa, köməyə çağırən qışqırıqdan o qədər uzaq, o qədər sakit idi ki... Və hər dəfə boğuş telefon zəngində Rivyer bu qışqırığın zəif əks-sədasını eşidirdi və hər dəfə tənhalığı pozan növbətçinin ağır hərəkətləri onu dalğaların qoynunda çırpanan üzgüçüyə oxşadırdı və qaranlıq küncdən lam-

pasına doğru qayıdanda Rivyerə elə gəlirdi ki, bu üzgüçü dərinliyə baş vurub sirlərin ağırlığı altında üzə çıxır.

– Oturun. Mən cavab verərəm.

Rivyer dəstəyi götürdü və dünyanın uğultusunu eşitdi.

– Danışan Rivyerdir.

Zəif xırıltı, sonra səs:

– Mən sizi radiostansiya ilə birləşdirirəm.

Yenidən telefonları bir-biri ilə birləşdirən aparatın xırıltısı, sonra başqa səs:

– Danışır radiostansiya. Sizə teleqramları veririk.

Rivyer onları yazır və başını silkələyirdi:

– Yaxşı... Yaxşı...

Mühüm heç nə yox idi. Adi xidməti xəbərlər idi. Rio-de-Janeyro məlumat istəyirdi, Montevideo havadan, Mendosa isə texniki avadanlıqdan danışırdı. Bu həmişəki ev səs-küyü idi.

– Bəs poçt təyyarələri?

– Hava tufanıdır. Biz təyyarələri eşitmirik.

– Aydındır.

Rivyer fikirləşdi ki, burda gecə təmizdir, ulduzlar parlaqdır, lakin radioteleqrafçılar artıq uzaqda olan tufanın nəfəsini duymuşdular.

– Xudahafiz.

Rivyer qalxdı. Qulluqçu ona yaxınlaşdı:

– İmza üçün sənədləri, cənab...

– Yaxşı.

Rivyer birdən gecənin ağırlığını çiyinlərində daşıyan bu adama qarşı böyük dostluq hissinin baş qaldırdığını hiss etdi. “Biz döyüş yoldaşlarıyıq, – Rivyer fikirləşdi. – Şübhəsiz, o heç vaxt bilməyəcək ki, bu gecə növbətçiliyi bizi necə də möhkəm tellərlə birləşdirir.

IX

Rivyer əlində kağız qovluq kabinetinə girəndə bir neçə həftədən bəri ona əziyyət verən sağ böyründəki həmin kəskin ağrını yenidən hiss etdi.

“İşlər yaxşı getmir...” O bir saniyə divara söykəndi: “Nə qədər gülünc işdir!”

Sonra o birtəhər kresloya gedib çatdı.

O bir daha özünü buxovlanmış qoca şir kimi hiss etdi və dərin kədər onu bürüdü.

“Belə sonluğa gəlib çatmaq üçün nə qədər zəhmət çəkmişəm! Əlli yaşım var; əlli ildir ki, həyatımın hər anını işə sərf etmişəm, özüm özümü yaratmışam, mübarizə aparmışam, hadisələrin istiqamətini dəyişmişəm və budur, indi məni nə əvəz edir, həyatımı nə mənalandırır və o da dünyada mühüm olan nə varsa hamısını sıxışdırıb çıxarır... Bu nə qədər gülünc işdir”.

O gözlədi, tərini sildi, ağrı çəkilib gedən kimi işə başladı.

Yavaş-yavaş rəsmi sənədlərdən qeydlər götürdü.

“Biz Buenos-Ayresi xəbərdar etmişik ki, 301 nömrəli mühərrikin sökülməsində səhvə yol verilib... Biz cavabdehə ciddi cəza verəcəyik”. O imza etdi.

“Biz qoyulmuş qeydiyyatata görə Rişar aerodromunun rəisini dəyişdirəcəyik, hansı ki...” O imza etdi.

Sağ böyründəki ağrı keyimişdi, lakin tamam çəkilib getməmişdi və nə isə yeni, həyatın yeni mənası kimi Rivyeri özü haqqında düşünməyə, kədərlə düşünməyə məcbur edirdi.

“Ədalətli, ya ədalətsizəmmi? Bunu bilmirəm. Mən cəzalandırıram, təyyarə qəzaları azalır. Təyyarə qəzalarına cavabdehlik adamın üzərinə düşür, o elə məchul bir qüvvədir ki, əgər hamını hakimiyyətin altında saxlamırsansa, ona heç vaxt nail olursan. Əgər mən çox ədalətli olsaydım, onda gecə uçuşu hər dəfə ölümün müvəffəqiyyəti olardı”.

Rivyer yorğunluq hiss etdi, ona layihəsi cızılmış keçdiyi bu yol elə sərt, elə amansız göründü ki... O fikirləşdi: “İnsanlara rəhm edə bilmək nə qədər yaxşı olardı”. “Düşüncələrə qərqlə o yənə də kağızları vərəqləyirdi.

“...Robleyə gəldikdə o bu gündən etibarən artıq bizim heyətin üzvü ola bilməz”.

Rivyer yenidən bu ürəyiyumşaq qocanı və dünənki söhbəti xatırladı:

– Bu sizə və başqalarına bir dərs olar.

– Lakin cənab... Lakin cənab... Bir dəfə, heç olmasa, axırıncı dəfə, axı bir fikirləşin!

– Qoy bu sizə və başqalarına dərs olsun.

– Lakin, cənab!.. Baxın, cənab!

Əlləri əsə-əsə köhnəlmiş çantadan saralmış qəzet vərəqini çıxartdı.

Orada gənc Roble təyyarə ilə yanaşı çəkilmişdi.

Rivyer bu sadə şöhrətin üzərində qoca əllərin necə titrədiyini görürdü.

– Bu, 1910-cu ildə çap olunmuşdur, cənab... Axı burada Argentinada ilk təyyarəni mən quraşdırmışam! 1910-cu ildən mən aviasiyadayam... Cənab, bu iyirmi il edir! Axı siz necə deyə bilərsiniz... Bəs cəvənlər, cənab, onlar sexdə mənə güləcəklər! Ax! Onlar necə də güləcəklər!

– Bunun mənə dəxli yoxdur.

– Bəs mənim uşaqlarım, cənab, mənim uşaqlarım var!

– Sizə dedim, sizə köməkçi fəhlə yerini təklif edirəm.

– Bəs mənim ləyaqətim, cənab, mənim ləyaqətim! Fikirləşin, cənab, iyirmi il aviasiyada mənim kimi köhnə işçini...

– Ancaq köməkçi fəhlə kimi.

– Yox, cənab, yox... mən hələ sizə demək istəyirəm...

– Gedə bilərsiniz.

Rivyer fikirləşdi: “Belə amansızcasına qovduğum Roble deyildi, mən ola bilsin ki, cavabdeh olmayan, lakin onun tərəfindən baş verən pisliyi qovmuşam”.

“Ona görə ki, hadisələri idarə edirəm, – Rivyer fikirləşdi. – Onlar itaət edirlər və sən yaradırsan. İnsanlar da şeylər kimidir, onları da yaradırsan. Və yaxud, əgər onlar ziyan verirsə; işdən uzaqlaşdırırsan”.

“Mən hələ sizə demək istəyirəm...”

Bu bədbəxt qoca nə demək istəyirdi? Bəlkə demək istəyirdi ki, onun yeganə sevincini əlindən alırlar? Bəlkə demək istəyirdi ki, təyyarənin polad gövdəsinə toxunan alətlərin səsini sevir və onu bu böyük poeziyadan məhrum edirlər? Və sonra... Hər halda yaşamaq lazımdır, ya yox?

“Mən çox yorulmuşam” – Rivyer fikirləşdi. Onda mehriban hisslər baş qaldırırdı. O, kağızı döyəcləyir və fikirləşirdi: “Bu qoca yoldaşın siması mənə nə

qədər əzizdir...” Rivyer yenidən qocanın əllərini görürdü. O bu əllərin zəif titrəyişini xatırladı, sanki onlar birləşmək istəyirdi. Demək kifayət edərdi: “Yaxşı, yaxşı. Qalın işləyin”. Elə o dəqiqə bu qoca əllərin üzərinə töküləcək sevinc dalğalarını Rivyer xəyallarında canlandırdı. Və bu sevinci onun sifəti yox, qoca fəhlə əlləri izhar edəcəkdi və bu, Rivyer üçün dünyanın ən gözəl sevinci olardı. “Əmri cırmaq mı?”

Qocanın ailəsi, axşam evinə qayıtması və bu təvazökar məğrurluq:

– Demək belə, səni işdə saxlayırlar?

– Bəs necə! Bəs necə! Axı Argentinada birinci təyyarəni mən quraşdırmışam!

Gənclər daha ona gülməyəcəklər və əvvəlki kimi yenə də qocaya hörmət edəcəklər...

“Cırımmı?”

Telefon zəng çaldı. Rivyer dəstəyi götürdü. Uzun sükut, sonra əks-səda, fəzanın və küləyin insan səslərinə verdiyi dərinlik. Nəhayət, dəstəkdə səs eşidildi:

– Danışır aerodrom. Kimdir danışan?

– Rivyer.

– Cənab direktor, altı yüz əlli yola salınmışdır.

– Yaxşı.

– Nəhayət, hər şey hazırdır, lakin bu axırıncı saatda elektrik xəttini yenidən düzəltməli olduq, kontaktlar qüsurlu idi.

– Yaxşı. Bəs elektrik xəttini kim düzəldib?

– Biz yoxlayırıq. Əgər icazə versəniz, ciddi ölçü götürərik. Təyyarə bortunun işığındakı qəza ciddi təhlükə yarada bilər!

– Şübhəsiz.

Rivyer fikirləşdi: “Əgər ziyanı, hər dəfə ona rast gələndə kökündən qoparıb atmasan, onda uçuş zamanı işıqlar sönmə bilər. Ziyanı doğuran səbəbləri bilmək və ona qarşı mübarizə aparmamaq cinayətdir. Yox, Roble işdən getməlidir”.

Rivyeri görməyən katib hələ də yazı makinasını taqqıldadırdı.

– Bu nədir?

– İki həftəlik hesabat.

– Nə üçün hazır deyil.

– Mən...

– Buna baxarıq.

“Maraqlıdır ki, təsadüfə hadisələr necə də hər şeydən üstün olur, qaranlıq qüvvələr necə də aşkar olunur, məhz o, ucsuz-bucaqsız balta dəyməmiş meşələri həyəcana gətirir, məhz o böyüyür, hər şeyə güc gəlir və qaynar bulaq kimi hər yerdə böyük işlərin

ətrafında fəvvarə vurur". Rivyer nazik qolları ilə sarmaşaraq böyük mehrablari uçurda bilən lianalar¹ haqqında fikirləşirdi.

"Böyük iş... "

O, arxayınlaşmaq üçün yenə də fikirləşdi: "Bütün bu adamlar... Mən onları sevirəm, lakin mən onlarla yox, onların törətdiyi ziyanla vuruşuram..."

Ürəyi sürətlə döyünür və ona əziyyət verirdi.

"Bilmirəm, gördüyüm işlər yaxşıdırımı? Nə insan həyatının, nə ədalətin, nə də qəm-qüssənin əsil qiymətini bilmirəm. İnsan sevincinin nəyə qadir olduğunu dəqiq bilmirəm. Nə onun titrəyən əlinin, nə rəhmisinin, nə də ki nəvazişinin..."

O arzuladı.

"Həyat o qədər ziddiyyətlidir ki, hər kəs necə bacarsa, o cür də çətinlikdən qurtarmaq istəyir... Lakin əbədiyyət uğrunda mübarizəni davam etdirmək, lakin yaratmaq və bütün bunlara öz fani cismini qurban vermək..."

Rivyer düşündü, sonra zəng çaldı.

– Avropa poçt təyyarəsinin pilotuna xəbər verin. Yola düşməmişdən əvvəl məni görsün.

O fikirləşdi:

¹ Liana – sarmaşan bitki

"Bu poçt təyyarəsinin lüzumsuz yerə əlavə yarım dövrə vurmasına icazə vermək olmaz. Əgər mən adamlarımı silkələməsəm, gecə onları həmişə narahat edəcək".

X

Telefon səsinə oyanmış təyyarəçinin arvadı ərinə baxdı və düşündü:

"Qoy hələ bir az da yatsın".

O, ərinin gözəl gəmini xatırladan bu çılpaq və enli sinəyə baxıb zövq alırdı.

Limanda uyuyan gəmi kimi, sakit çarpayıda yatan təyyarəçinin yuxusuna heç bir şey mane olmasın deyə qadın barmaqlarının ucu ilə xəfif ləpəni andıran qırıqları sıgallayır, kölgəni qovur, dənizi sakitləşdirən ilahi təmas kimi o da bu çarpayını sakitləşdirirdi.

O qalxıb pəncərəni açdı və üzünü küləyə tutdu. Bu otaqdan bütün Buenos-Ayres görünürdü. Qonşu evdə rəqs edirdilər. Küləyin gətirdiyi havaya yayılmış musiqi parçaları istirahət və əyləncə vaxtını bildirirdi. Şəhər, bu adamları özünün yüz minlərlə qalasında gizlətməmişdi. Ətrafda hər şey sakit və salamat idi. Lakin ona elə gəlirdi ki, indicə qışqıracaqlar: "Silaha

sarı!” Və bu çağırışa yalnız bir adam, onun əri cavab verəcəkdi. O hələ yatırdı. Lakin onun yuxusu, tezliklə döyüşə atılacaq ehtiyat əsgərin həyəcanlı yuxusu idi. Yatmış şəhər onu müdafiə etmirdi: onun işıqları təyyarəçiyə boş və mənasız görünəcək, çünki o, onların tozu üstə uçacaqdır. Qadın bir saatdan sonra, şəhərin taleyi kimi nəsə məsul və böyük bir şey olan Avropa poçtunun taleyini aparacaq bu güclü əllərə baxırdı. Qadını həyəcan bürüdü. Yalnız bu adam, bir milyon adamın içərisindən bu qərribə qurban üçün hazırlanmışdı. Qadın bundan kədərlənmişdi. İndi bu adam onun yumşaq nəvazişlərindən qaçıb gedəcəkdi. Qadın onu yedirtmişdi, qorumuşdu, oxşamışdı, tək özü üçün yox, həm də indicə döyüş, həyəcan və qələbə üçün əlindən alacaq və heç nə bilməyəcəyi bu gecə üçün. Qısa müddətə ona öyrəşmiş bu mehriban əllərin əsas işi qadın üçün anlaşılmaz idi.

O bu adamın gülüşünə və həssas məhəbbətinə bələddir, lakin tufana düşəndə onun ilahi qəzəbinə bələd deyildi. Qadın onu özünə zərif məhəbbət telləri, musiqi və ətirli çiçəkləri ilə bağlayır: lakin hər dəfə yola düşəndə o, azacıq heyfslənəndən bu telləri qırırdı.

O, gözlərini açdı.

– Saat nəçədir?

– Gecəyarısıdır.

– Hava necədir?

– Bilmirəm.

Təyyarəçi qalxdı. Gəməşərək yavaş-yavaş pəncərəyə yaxınlaşdı.

– Çox soyuq olmayacaq. Küləyin istiqaməti necədir?

– Elə soruşursan ki, guya mən bir şey bilirəm.

O, çölə boylandı.

– Cənubdadır. Çox yaxşıdır. Bu, Braziliyaya qədər davam edir.

O, Ayı gördü və özünü tamamilə arxayın hiss etdi. Sonra isə nəzərlərini aşağıya, şəhərə dikdi. Şəhər indi onun üçün nə mehriban, nə isti, nə işıqlı idi. O artıq bu şəhərin axıb gedən işıq zərrəciklərini görürdü.

– Nə barədə fikirləşirsən?

O, Porto-Alleqre yaxınlığında ola biləcək duman haqqında fikirləşirdi.

– Mənim öz yolum var. Bilirəm onu haradan keçmək lazımdır.

O, tez-tez pəncərədən aşağıya əyilir və dənizə atılmağa hazırlaşan çılpaq üzgüçü kimi dərinə nəfəs alırdı.

– Sən heç kədərlənmirsən... Nəçə günlüyə gedirsən?

– Səkkiz və ya on günlüyə.

O dəqiq bilmirdi: kədərlidirmi, yoxsa yox. Nə üçün də kədərlənsin? Bu düzənliklər, bu şəhərlər, bu

dağlar, hamısı onundur. O azad bir quşdur, gedir ki, onları məğlub etsin.

Təyyarəçi həmçinin fikirləşirdi ki, uzağı bir saata Buenos-Ayresə tamamilə hakim olacaq və onu arxada qoyub gedəcək.

O gülümsədi.

– Bu şəhər... Tezliklə uzaqda olacağam. Gecə uçuşu çox gözəldir! Üzü cənuba qaz verirsən, on saniyədən sonra bütün mənzərə dəyişilir və sən üzü şimala uçursan. Şəhərsə dənizin dibi kimi görünür.

Qadın fikirləşdi ki, qalib gəlmək üçün fateh çox şeydən imtina etməlidir.

– Sən evini sevmirsən?

– Sevirəm.

Lakin arvadı artıq bilirdi ki, əri ondan uzaqdadır. Bu enli çiyinlər artıq səmaya can atır. Qadın səmanı ona göstərdi.

– Gör necə hava var. Yoluna ulduzlar düzülmüşdür.

O güldü.

– Hə...

Qadın əlini ərinin çiyinə qoydu və onun bədəninin soyuqluğunu hiss edərək həyəcanlandı. Bu bədəni təhlükə gözləyirdi.

– Güclüsən, lakin ehtiyatlı ol!

– Əlbəttə, mən ehtiyatlıyam.

O yenə gülümsədi.

Əri geyinirdi. O, bayram üçün ən kobud parçadan olan paltarlarını və ən ağır dəri gödəkcəsini kəndli kimi geyinirdi. Geyinib ağırlaşdıqca arvadı ona baxıb daha artıq zövq alırdı. Onun kəmərinə düymələyir və çəkmələrini geyməyə kömək edirdi.

– Bu çəkmələr ayağımı sıxır.

– Budur, bunları gey.

– Ehtiyat lampanı bağlamaq üçün mənə şunur tap.

Qadın ərinə baxırdı. Axırıncı dəfə ərinin döyüş geyimindəki çatışmazlığı düzəltdi. Hər şey öz qaydasında idi.

– Çox gözəlsən!

Ərinin diqqətlə darandığını gördü.

– Belə daranmağın ulduzlar üçündür?

– Bu, özümü qoca hiss etməmək üçündür.

– Mən qısqanıram.

O yenidən gülümsədi, arvadını qucaqlayaraq onu ağır və kobud paltarına sıxdı. Sonra onu balaca qız kimi yuxarı qaldırdı, gülümsədi və çarpayıya uzatdı.

– Yat.

Arxasınca qapını örtərək küçəyə çıxdı və gecənin tanınmaz etdiyi kütlə içərisində özünün ilk zəfər addımını atdı.

Qadın tək qaldı. O, kitablara, çiçəklərə və dənizin dibi kimi uzaq olan bütün bu zərif şeylərə kədər-lə baxırdı.

XI

Rivyer onu qəbul edir:

– Axırncı reysdə mənimlə zarafat etdiniz. Hava haqqında məlumat yaxşı ola-ola, siz əlavə yarım dövrə vurdunuz. Düzünə uça bilərdiniz. Qorxdunuzmu?

Heyrətlənmiş təyyarəçi susur, yavaş-yavaş əlini əlinə sürtürdü. Sonra başını qaldırır və Rivyerin düz gözlərinin içinə baxırdı:

– Bəli.

Qorxu hiss etdiyi üçün, bu cəsur oğlana qarşı Rivyerin qəlbində rəhm oyandı. Təyyarəçi üzr istəməyə cəhd edir:

– Mən artıq heç nə görmürdüm. Əlbəttə, radio xəbər verirdi... Ola bilsin ki, uzaqdan... Lakin cihazları işıqlandıran lampa zəifləmişdi və mən əllərimi belə görmürdüm. Heç olmasa təyyarənin qanadını görmək üçün enmə lampasını yandırmaq istədim, lakin heç nə görmədim. Özümü çıxmaq çətin olan dərin bir quyunun dibində hiss edirdim. Elə bu zaman mühərrik də düz işləmədi.

– Yox.

– Yox?

– Yox. Sonra biz onu yoxlamışıq. O tamamilə sazdır. Qorxanda həmişə belə olur, adama elə gəlir ki, mühərrik düz işləmir.

– Kim qorxmazdı! Dağlar məni hədələyirdi. Yüksəkliyə qalxmaq istədim, lakin güclü hava burulğanına rast gəldim. Siz yaxşı bilirsiniz ki, heç nə görməyəndə hava burulğanı nə deməkdir. Qalxmaq əvəzinə yüz metr enməli oldum. Hətta hündürlükölçəni və monometrləri görmürdüm. Mənə elə gəlirdi ki, motor çəkmir, o qızmışdı, yağ təzyiqi aşağı düşmüşdü. Bütün bunlar, bir xəstəlik kimi qaranlıqda idi. İşıqlanmış şəhəri görəndə elə sevindim ki!..

– Zəngin təxəyyülünüz var. Gedin.

Təyyarəçi çıxır.

Rivyer kürsüdə yerini rahatlayaraq əlini çal saçlarında gəzdirdi.

“O mənim adamlarımın ən cürətlisidir. Onun bu axşamkı nailiyyəti çox əla idi, lakin mən onu qorxudan xilas edirəm”.

Onda bir anlığa məstedici zəiflik yenidən baş qaldırdı:

“Sevilmək üçün adamlara rəhm etmək kifayətdir. Mən heç kimə rəhm etmirəm, ola bilsin ki, onu giz-

lədirəm. Dostluğun və incə nəvazişlərin məni əhatə etməsi necə də yaxşı olardı. Həkim öz sənətində onlarla rastlaşır. Mən isə hadisələrin gedişini idarə edirəm. Mən adamları mətinləşdirməliyəm ki, onlar da hadisələrin gedişini idarə edə bilsinlər. Axşam iş otağında, xüsusilə yol vərəqələrinin qarşısında, mən bu yazılmamış qanunu daha yaxşı hiss edirəm. Nəzarətimi zəiflədən, hadisələrin qanunauyğun gedişini öz axarına buraxan kimi o dəqiqə sirli surətdə qəzalar baş verir. Bir sözlə, mənim iradəm təyyarəni qəzadan xilas edir, fırtınalı havada ona yol göstərir. Bəzən hakimiyyətimin gücünə özüm də heyrətlənirəm”.

O yenə fikirləşir.

“Burada hər şey aydındır. Lap bağbanın öz çəmənliyində mütəmadi mübarizəsi kimi. Yerin əbədi yaratdığı ilk vəhşi meşəni, onun sadə əlinin zəhməti yenidən göyərdir”.

O, təyyarəçi haqqında fikirləşir:

“Mən onu qorxudan xilas edirəm. Mən ona hücum etmirəm, onun daxilindəki məchulluq qarşısında insanları iflic edən bu müqavimətə hücum edirəm. Əgər mən ona qulaq assam, ona rəhm etsəm və onun qorxusunu ciddi qəbul etsəm, onda o inanacaq ki, doğrudan da sirli bir ölkədən qayıdır və onun qorxduğu da məhz elə bu sirli ölkədir. Lazımdır ki, heç bir sirt

olmasın. Lazımdır ki, bu adam qaranlıq gecənin bağrına, onun sıx qatlarına baş vursun və onun kiçik şaxtaçı lampası əllərini və ya qanadı işıqlandırmasa belə, qoy o, geniş çiyinləri ilə bu məchulluğu dəf etsin”.

Bununla belə, bu mübarizədə Rivyeri və təyyarəçiləri onların daxilindəki səssiz qardaşlıq telləri birləşdirirdi. Onlar bir cəbhənin adamları idilər, onlara eyni arzu, qalib gəlmək arzusu hakim idi. Beləliklə, Rivyer gecənin istilasını üçün etdiyi başqa döyüşlər haqqında fikirləşirdi.

Rəsmi dairələrdə bu qaranlıq sahəyə cəngəllik kimi baxırlar. Təyyarə heyətini saatda iki yüz kilometr sürətlə gecənin gizlədiyi tufana, buludlara və təhlükəli maneələrə qarşı sürməyə məcbur etmək, ola bilsin ki, bu hərbi aviasiya üçün mümkün avandır: aydın bir gecədə o, aerodromu tərk edir, bombardman edir və həmin aerodroma da qayıdır. Lakin müntəzəm gecə uçuşları müvəffəqiyyətsizliyə uğraya bilərdi. “Bu bizim üçün ölüm-dirim məsələsidir, – Rivyer cavab vermişdi, – çünki əvvəlcədən, gün ərzində dəmiryolu və gəmilər üzərində qazandığımız üstünlüyü gecə itiririk”.

Rivyer qüssə və kədərlə işin maliyyə cəhəti haqqında, təhlükəsizlik, xüsusilə ictimaiyyətin rəyi haqqında,

qındakı danışıqlara qulaq asmışdı: “İctimai rəy, – o etiraz edirdi. – Onu idarə edirlər!”

Rivyer fikirləşirdi: “Boş yerə nə qədər vaxt itir. Həyatda elə bir şey var ki, o hər şeyə qalib gəlir. Yaşayanlar, qarşılardakı bütün maneələri dəf edir və yaşamaq üçün özünün şəxsi qanunlarını yaradır. Onlar məğlubedilməzdirlər”. Rivyer bilmirdi ki, mülki aviasiya gecə uçuşlarına nə vaxt hazır olacaq, lakin o hiss edirdi ki, bu labüddür və buna hazırlaşmaq lazımdır.

Əli çənəsində qarşısında oturduğu yaşıl örtüyü xatırlayır və qərribə bir duyğu ilə öz gücünə və hədsiz etirazlara qulaq asırdı. Bu etirazlar ona məqsədsiz və həyatın özü tərəfindən məhkum edilmiş kimi görünürdü. Və hiss edirdi ki, onun gücü, ağırlaşan yük kimi qalxır: “Düşüncələrim inkaredilməzdir. Mən qalib gələcəyəm, – Rivyer fikirləşirdi. – Hadisələrin təbii axını bu enişə gedir”.

Ondan bütün riskləri kənar edən qəti bir qərar tələb edəndə o cavab vermişdi:

– Qanunları təcrübə yaradır, qanunların dərk edilməsi isə heç vaxt təcrübədən əvvəl gəlmir.

Çoxillik mübarizədən sonra o öz məqsədinə çatmışdı. Bəziləri deyirdilər: “Nail oldu öz inamına görə”, başqaları deyirdi: “Nail oldu, inadkarlığına və bir də

yolu üstə hər şeyi dağıdan ayı gücünə görə”, lakin ona gəldikdə, o sadəcə olaraq düzgün yol seçmişdi.

Lakin başlanğıcda nə qədər ehtiyat etmişdi! Təyyarələr dan yeri ağarmamışdan bir saat əvvəl yola düşür, gün batandan bir saat sonra yerə enirdilər. Yalnız təcrübəsinə, əməyinə arxayın olandan sonra o, poçt təyyarələrini gecənin dərinliyinə göndərməyə cəsarət etdi. İdeyası tamamilə təsdiq olunmamış Rivyer, indi təkbaşına mübarizə aparırdı.

Uçan təyyarələrdən axırıncı xəbərləri öyrənmək üçün Rivyer zəngi çalır.

XII

Pataqoniya poçt təyyarəsi tufana yaxınlaşırdı, bununla belə Fabyen ondan yan keçmək istəmirdi. O, tufanın lap geniş ərazidə yayıldığını güman edirdi, çünki ildırım qaranlıq dünyanın bağrını dəlir və qara bulud istehkamlarını işıqlandırır. Fabyen qərara gəldi: “Çalışıb tufanın altından keçərəm, baş tutmasa, yarı yoldan qayıdaram”.

O, yüksəkliyi öyrəndi: yeddi yüz metr. Aşağı enmək üçün şturvalı özündən kənara basdı. Motor bərk silkələndi və təyyarə yırğalandı. Fabyen gözəyari

enmə bucağını müəyyən etdikdən sonra xəritədə təpələrin hündürlüyünü öyrəndi: beş yüz metr. Təpələrlə məsafə saxlamaq üçün yeddi yüz metr yüksəklikdən uçmağa başladı.

Bütün var-dövlətini qumara qoyanlar kimi, o da yüksəkliyini qurban verirdi.

Hava burulğanı təyyarəni aşağı basdı və o daha da hirsələndi. Görünməz uçuşun tərəfindən hədələndiyini Fabyen hiss etdi. Ona elə gəldi ki, geriye yarım dövrə vurur və yenidən ulduzlarla dolu dünyasına qayıdır, lakin Fabyen bir dərəcə də olsun geriye dönməyəcəkdi.

Fabyen götür-qoy edirdi: ola bilsin ki, tufan yerli xarakterlidir, çünki Trelev – növbəti yolüstü aeroport xəbər verirdi ki, səmanın dördüdə üç hissəsi örtülmüşdür. Deməli o, iyirmi dəqiqə beton kimi möhkəm, qapqara kütlə içində yaşamalı idi. Bununla belə, təyyarəçi narahat idi. Küləyin axınına qarşı sol tərəfə əyilərək, hətta qatı qaranlıq gecələrdə belə süzülüb gələn tutqun işıqlı yeri tapmağa can atırdı. Lakin heç bir işıq ucu görünmürdü. Yalnız zülmət gecənin qatı qaranlıq kütləsinin güclə dəyişilməsi hiss olunurdu, bəlkə də onu yorğun gözləri aldadırdı.

O, radistin verdiyi kağızı açdı: “Biz haradayıq?”

Bunu bilmək üçün Fabyen bütün var-dövlətini verərdi. O cavab verdi: “Bilmirəm. Kompası görə tufanın içərisindən keçirik”.

O bir daha əyildi. Motorun tüstü borusundan çıxan və onun üzərindən asılmış alov buketi elə zəif idi ki, Ay işığında əriyib yox ola bilərdi. Lakin bu qaranlıq heçlikdə bütün görünən dünyanı özünə çəkən alov onu narahat edirdi. Təyyarəçi ona baxdı. Külək onu yanan məşəl kimi sıx bürümüşdü.

Hər otuz saniyədən bir Fabyen hündürlükölçəni və kompası yoxlamaq üçün başını kabinəsindəki cihazların üzərinə əyirdi. O, gözlərini uzun müddətə qamaşdıran zəif qırmızı lampaları yandıрмаğa cəsarət etmirdi. Lakin cihazların fosforlu rəqəmlərindən elə bil ulduzların solğun işığı axırdı. Orada, əqrəb və rəqəmlərin arasında təyyarəçi yalançı təhlükəsizliyi hiss edirdi: üstündə dalğalar aşan gəminin kabinəsində də bu hissi keçirirsən. Gecə və onun gizlətdiyi hər şey: qayalar, qırıntılar və həmçinin təpələr də eyni amansızlıqla təyyarəyə doğru axırdı.

“Biz haradayıq?” – radist təkrar soruşdu.

Fabyen başını yuxarı qaldırır və sol tərəfə əyilərək təzədən kədərli gecə növbətçiliyini davam etdirirdi. O bilmirdi ki, nə qədər vaxt, nə qədər güc lazım

olacaq ki, özünü bu kədərli əlaqələrdən xilas etsin. Ola bilsin ki, o heç vaxt onlardan xilas olmasın. O buna şübhə edirdi, çünki həyatı ilə oynayırdı. Ümidini qırmaq üçün bu çirkli və əzik kağız parçasını dəfələrlə oxumuşdu: “Trelev: göyün dördə üç hissəsi örtülüb, külək qərbdədir, zəifdir”. Əgər Trelevin dördə üç hissəsi örtülürsə, onda onun işıqlarını buludların arasından görmək olar. Ancaq...

Zəif ümid Fabyeni irəli getməyə vadar edir, bununla belə, inamsızlıq onu tərk etmirdi. O, radistə cızmaqara xətlə yazdı: “Bilmirəm, keçə bilərəmmi? Öyrənin görün arxada hava yenə də yaxşıdır”.

Cavab onu dəhşətə gətirdi:

“Komodoro xəbər verir: Bura qayıtmaq qeyri-mümkündür. Tufandır”.

O, Andın Kordilyer dağlarında coşan, görünməmiş güclü tufanın dənizə doğru irəlilədiyini duymağa başlayırdı. Fabyen şəhərlərə çatana qədər, qasırga onları zəbt edəcəkdir.

“San-Antionodan havanı soruşun”.

“San-Antonio cavab verir: Qərb küləyi qalxır; qərbdə tufandır. Səma tamamilə tutulmuşdur. San-Antonio çox pis eşidir, maneələr qoymur. Mən də həmçinin pis eşidirəm.

Güman edirəm ki, tezliklə antenaları elektrik boşalmalarına görə yığıdırmağa məcbur olacam. Geri dönmək istəyirsinizmi? Planlarımız necədir?”

“Məni sakit buraxın. Baya-Blankadan havanı soruşun”.

“Baya-Blanka cavab verir: İyirmi dəqiqədən də tez qərbdən Baya-Blankanın üzərinə şiddətli qasırga gələcəyi gözlənilir”.

“Trelevdən havanı soruşun”.

“Trelev cavab verir: Tufan qərbdən saniyədə otuz metr sürətlə gəlir və şiddətli yağış gözlənilir”.

“Buenos-Ayresə xəbər verin: hər tərəfdən buludlarla əhatə olunmuşuq; tufan isə min kilometrə genişlənir, heç nə görmürük. Biz nə etməliyik?”

Təyyarəçi üçün bu gecə hüdudsuz idi, çünki gecə onu nə limana, nə də ki, açılan şübhə aparırdı: bir saat qırx dəqiqədən sonra benzin qurtarmalı idi. Tez, ya gec, onlar dərin uçuruma yuvarlanmağa məcbur olacaqlar.

Bircə sübh şəfəqini görə bilsəydi...

Sübh şəfəqi Fabyenə, bu ağır gecədən sonra onların ənə biləcəyi qızıl qumlu çimərliyi xatırladırdı. Fəlakətə uğramış təyyarənin qanadı altında düzənliklərin sahili olsaydı, sakit yer öz fermalarını, sürülə-

rini və tərələrini aparmış olsaydı, qaranlıqda fırlanan bütün bu məchul qırıntılar zərərsiz olmuş olsaydı, əgər bacarsaydı o, işığa doğru necə də üzərdi!

O fikirləşdi ki, artıq dairə qapanıb. Yaxşı və ya pis – hər şey qatı qaranlıqda həll olunacaqdır.

Düzdür. Bir neçə dəfə sübhün açılması ona həyat bəxş etmişdir.

Lakin indi doğulduğu şərqi tərəf baxmağın heç bir mənası yox idi. Təyyarə ilə onun arasında gecənin elə bir dərinliyi var ki, oradan çıxmaq olmaz.

XIII

– Asunsiyon poçt təyyarəsi yaxşı gəlir. İki saata burada olar. Pataqoniya poçt təyyarəsi isə əksinə, ciddi surətdə gecikir, görünür çətinə düşüb.

– Yaxşı, cənab Rivyer.

– Çox güman ki, biz onu gözləmədən Avropa poçt təyyarəsini yola salaq. Asunsiyon poçt təyyarəsi gələn kimi siz təlimat alacaqsınız. Hazır olun.

Rivyer indi şimal aeroportlarından alınmış hava haqqında olan teleqramları yenidən oxuyurdu. Onlar Avropa poçt təyyarəsinə aylı yol bəxş edirdi: “Səma aydıdır, külək yoxdur”. İşıqlanmış səmadən çox yaxşı

diş-diş görünən Braziliya dağları, tərəsində saç kimi hörülmüş qara meşələri ilə dənizin gümüşü su girdablarına baş vururdu. Ay şüaları bu meşələrə heç bir boyaq, rəng vurmadan ara verməyən yağış kimi yağırdı. Adalar da həmçinin dənizdə fəlakətə uğramış gəminin qalıqları kimi qara idilər. Və bu tükənməz Ay, bütün yol boyu işıq saçan bir fəvvarə idi.

Əgər Rivyer əmr etsəydi, Avropa poçt təyyarəsinin heyəti, bütün gecəni sakitcə işıqlanan sabit dünyaya daxil olacaqdı. O dünyaya ki, orada işıq və qaranlıq kütləsinin tarazlığını heç nə hədələmir. O dünyaya ki, ora hətta xəfif küləklərin xoş, sərinləşdirici nəvazişi daxil ola bilmir və eyni zamanda bir neçə saatın ərzində güclənib bütün səmanı korlaya bilər.

Lakin Rivyer bu parıltı qarşısında qadağan olunmuş sahədə qızılaxtaran adam kimi tərəddüd edirdi. Cənubda baş verən ciddi ləngimə gecə uçuşlarının yeganə müdafiəçisi Rivyer üçün bir ittihamnamə idi. Pataqoniyadakı fəlakətdən sonra əleyhdarlarının mənəvi mövqeyi elə güclənəcək ki, bundan belə Rivyerin inamı onların qarşısında gücsüz qalacaqdır. Lakin Rivyerin inamı sarsılmamışdı. Onun planındakı səhv ağır hadisə törətmişdi və bu ağır hadisə sübut edirdi ki, bu, haradasa buraxılmış yeganə səhvdən başqa heç nə ola bilməz.

“Bəlkə qərbdə müşahidə məntəqələri qurmaq lazımdır... Ona sonra baxarıq”. O yenə fikirləşdi: “Öz fikrimdə təkid etməyə əsaslarım var; indi bədbəxt hadisələr ehtimalı azalar: səbəblərdən biri özünü göstərdi”. Uğursuzluqlar güclüləri möhkəmlədir. Təəssüf ki, adamlara qarşı oyun oynamaq lazım gəlir və bu oyunda əşyaların həqiqi mənasına çox az fikir verilir. Udmaq və ya uduzmaq hər hansı xarici səbəblərdən asılıdır. Məğlubıyyətin qorxusu adamın əl-qolunu bağlayır.

Rivyer zəng etdi.

– Baya-Blankadan hələ də radioqram alınmamışdı?

– Yox.

– Aerodromla əlaqə yaradın.

Beş dəqiqədən sonra o soruşdu:

– Nə üçün məlumat vermirsiniz?

– Təyyarəni eşitmirik.

– O susur?

– Bilmirik, hər tərəf tufandır. Hətta məlumat vermək istəsələr belə, heç nə eşitməyəcəyik.

– Trelev onu eşidirmi?

– Biz Trelevi eşitmirik.

– Zəng edin.

– Zəng etmişik. Xətt kəsilib.

– Sizdə hava necədir?

– Təhlükəlidir. Həm qərbdə, həm də cənubda şimşək çaxır. Çox bürküdü.

– Külək necədir?

– Hələlik zəifdir, ancaq on dəqiqəliyə: şimşəklər zolağı sürətlə yaxınlaşır.

Sükut.

– Baya-Blanka! Eşidirsinizmi? Yaxşı. On dəqiqədən sonra bizi çağırın.

Rivyer cənub aerodromlarından alınan teleqramları vərəqlədi. Hamısı eyni şeyi, təyyarənin susduğunu xəbər verirdi. Bəzi təyyarə limanları artıq Buenos-Ayresə cavab vermirdi və xəritədə susmuş rayonları göstərən ləkələr çoxalır, artıq siklona düçar olmuş, oradakı kiçik şəhərlərin bütün qapıları bağlanmış və qaranlıq küçələrdəki hər bir ev gecə azmış gəmiyə bənzəyirdi. Yalnız səhər onları azad edə bilərdi.

Bununla belə, xəritə üzərinə əyilmiş Rivyer səmada azacıq da olsa aydın yer tapmağa ümidini itirmirdi, havanı öyrənmək üçün otuz əyalət şəhərinin polisində teleqramla xəbər göndərmişdi və ona cavablar gəlməyə başlayırdı. İki min kilometrlikdə yerləşən radiostansiyalar əmr almışdılar ki, onlardan hansı təyyarənin çağırışını eşitsə, otuz saniyədən sonra Buenos-Ayresə xəbər versin, o cavabında radiostansiyanı məlumatlandıracaqdı ki, Fabyenin harada sığınacaq tapa biləcəyini ona çatdırsın.

Gecə saat birdə çağırılmış qulluqçular öz yerlərini tutmuşdular. Onlar orada hansı yollasa gizlincə öyrənmişdilər ki, ola bilsin, gecə uçuşları təxirə salınsın, hətta Avropa poçt təyyarəsi də səhərə qədər havaya qalxmasın. Onlar Fabyen haqqında, siklon haqqında, xüsusilə Rivyer barəsində alçaq səslə danışdılar. Onlar onun burada, lap yaxınlıqda olduğunu, təbii fəlakət tərəfindən əzildiyini hiss edirdilər.

Birdən səslər kəsildi: Rivyer qapıda, daimi səyahətçi kimi, paltoda və həmişəki kimi şlyapası gözlərinin üstündə göründü. O, sakitcə kontor müdirinə yaxınlaşdı:

– İkiyə on dəqiqə işləyib. Avropa poçt təyyarəsinin sənədləri qaydasındadırmı?

– Mən... mən güman etdim ki...

– Sizə güman etmək yox, yerinə yetirmək lazımdır.

O döndü, əllərini arxasında çarpazlayaraq yavaş-yavaş açıq pəncərəyə tərəf getdi.

Qulluqçu ona yaxınlaşdı:

– Cənab direktor, çox az cavab almışıq. Bizə xəbər verirlər ki, içəri rayonlarda teleqraf xətlərinin çoxu dağılmışdır.

– Yaxşı.

Rivyer hərəkətsiz, donmuş halda küçüyə baxırdı.

Beləliklə, hər yeni xəbər poçt təyyarəsini hədələyirdi. Hər şəhər, xətlər xarab olmamışdan əvvəl, siklonun qarşısını almaz bir hücumla gəldiyini xəbər verirdi. “Tufan Kordilyer dağlarının lap içərilərindən gəlirdi. O, yolundakı hər şeyi süpürərək dənizə doğru gedirdi...”

Rivyerə elə gəlirdi ki, ulduzlar həddindən artıq işıqlı, hava isə rütubətli idi. Necə də qəribə gecədir. O, qəflətən gözoşayan meyvənin çürüyən əti kimi hissə-hissə korlanırdı. Ulduzların böyük bir dəstəsi hələ də Buenos-Ayresin üzərində hökm sürürdü, lakin bu, səhradakı vahə kimi bir şey idi, özü də bir anlığa. Bununla belə, bu liman təyyarənin heyəti üçün əlçatmaz idi. Sərt küləyin ona toxunması ilə korlanan müdhiş bir gecə. O gecə ki ona qalib gəlmək çətindir.

Harada isə, bu qaranlıq gecənin dərinliyində təhlükəyə düşmüş təyyarənin köməksiz heyətini həyəcan bürümüşdü.

XIV

Fabyenin arvadı zəng etdi.

Hər dəfə ərinin qayıtmalı olduğu gecə, o, Patagoniya poçt təyyarəsinin yolunu hesablayırdı: “O, Trelevdən havaya qalxır...” Sonra yenidən yatardı.

Bir azdan sonra: “O indi San-Antoniya yaxınlaşmalıdır, onun işıqlarını görməlidir...” Onda o qalxır, pərdəni aralayıb baxırdı: “Bu buludlar ona mane olur...” Bəzənsə Ay buludların arasında çoban kimi dolayırdı. Onda ərini əhatə etmiş bu Ay, bu ulduzlar və minlərlə canlı varlıqlar tərəfindən arxayınlaşan gənc qadın yenidən yatağa uzanırdı. Gecə saat birə yaxın qadın onu lap yaxınlıqda hiss edirdi: “O çox uzaqda olmalıdır. O artıq Buenos-Ayresi görməlidir...”

Onda o, yenidən qalxır, ərinə yemək və isti qəhvə hazırlayırdı: “Hava orada, yuxarıda çox soyuqdur...” Hər dəfə ərini elə qarşılayırdı ki, sanki o qarlı zirvələrdən aşmışdı:

- Sənə soyuq deyil?
- Əlbəttə, yox!
- Hər halda qızın...

İkiyə on beş dəqiqə işləmiş onun hər şeyi hazır olardı. Onda o zəng edərdi.

Qadın bu gecədə başqa gecələrdə olduğu kimi soruşdu:

- Fabyen yerə endimi?
- Onu eşidən qulluqçu bir az karıxdı:
- Danışan kimdir?
- Simona Fabyen.
- Bu dəqiqə...

Heç nə deməyə cəsarət etməyən qulluqçu dəstəyi kontor müdirinə verdi.

- Telefonda kimdir?
- Simona Fabyen.
- Hə... Nə istəyirsiniz, xanım?
- Ərim enmişdirmi?

Onun üçün izahedilməz bir sükut çökdü və sonra qısa cavab gəldi:

- Yox.
- O gecikir?
- Bəli...
- Yenidən sakitlik çökdü.
- Bəli... Gecikir...
- Ah!..

Bu, yaralanmış bir qəlbin ahı idi. Gecikmə heç nədir... bu bir şey deyildir... lakin o uzananda...

- Ah!.. Bəs saat neçədə o burada olacaq?
- Biz... biz bilmirik.

İndi qadın dörd divar arasından verdiyi suallarının əks-sədasını eşidirdi.

– Xahiş edirəm, mənə cavab verin! O indi hardadır?

- O indi hardadır? Gözləyin...

Bu adamların ləngliyi ona dərd verirdi. Orada – divarların o tayında nəsə baş verirdi.

Nəhayət, qərara gəldilər:

– O, saat on doqquz otuzda Komodorodan havaya qalxmışdır.

– Bəs bu vaxtacan?

– Bu vaxtacan?.. Çox gecikir... Pis havaya görə çox gecikir...

– Ah! Pis hava...

Burada, Buenos-Ayresin üzərində asılmış avara Ay necə də yalançıdır, necə də insafsızdır! Gənc qadın birdən xatırladı ki, Komodorodan Trelevə çatmaq üçün ən çoxu iki saat uçmaq lazımdır.

– Altı saatdır ki, o Trelevə uçuşur? Radioqram göndərirmi? O nə deyir?

– O bizə nə deyir? Təbii ki, belə havada... Özünüz yaxşı başa düşürsünüz... onun radioqramları eşidilmir.

– Belə havada.

– Demək, şərtləşdik, xanım, təzə xəbər bilən kimi sizə zəng edirik.

– Ah! Siz heç nə bilmirsiniz...

– Xudahafiz, xanım...

– Yox! Yox! Direktorla danışmaq istəyirəm!

– Cənab direktor çox məşğuldur, xanım. O müşavirədedir...

– Ah! Bunun mənə dəxli yoxdur! Mənim üçün tamamilə fərqi yoxdur! Mən onunla danışmaq istəyirəm!

Kontor müdiri alınının tərini sildi.

– Bir dəqiqə...

O, Rivyerin qapısını açdı.

– Xanım Fabyen sizinlə danışmaq istəyir.

“Budur, – Rivyer fikirləşdi, – budur qorxduğum şey”. Dramın həyəcanlı ünsürləri özünü göstərməyə başlayırdı. Rivyer əvvəlcə onları rədd etmək istədi: anaları və arvadları əməliyyat otağına buraxmırlar. Gəmidə də həmçinin təhlükə zamanı həyəcanını susdurmalısan. O, insanları xilas etməyə kömək etmir... Bununla belə, o qərara gəldi:

– Onu mənimlə birləşdirin.

Rivyer uzaqdan gələn zəif, titrək səsi eşitdi və o saat başa düşdü ki, həqiqəti deyə bilməyəcək. Hər ikisi üçün üz-üzə gəlmək son dərəcə mənasız olardı.

– Xahiş edirəm, xanım, sakitləşin!

O elə həddə gəlib çatmışdı ki, orada yalnız bir adamın şəxsi faciəsi yox, həmin faciənin problemi meydana çıxmışdı. Rivyerin qarşısında yalnız Fabyenin arvadı yox, həyatın tamam başqa bir anlayışı ucalırdı. Rivyer bu zəif səsə, həddən artıq kədərli və həm də düşmən nəgməyə ancaq qulaq asmağı və rəhm

etməyi bacarırdı. Çünki nə fəaliyyət, nə də şəxsi xoşbəxtlik öz mənafeyini bölməyə yol vermir: onlar bərişməzdi. Bu qadın da mütləq bir dünyanın adından, onun vəzifələri və qanunları adından danışırdı. O dünyanın adından ki, orada gecə stolunun üstündə lampaya yanır, orada ehtiraslar alovlanır, orada ümidlər, nəvazişlər və xatirələr yaşayır. Qadın özünə məxsus olanı tələb edirdi və haqlı idi. Rivyer də haqlı idi, lakin o bu qadının həqiqətinə qarşı heç nə qoya bilmirdi. O, zəif ev lampasının işığında özünün ifadə edilə bilməyən, qeyri-bəşəri şəxsi həqiqətini kəşf edirdi.

– Xanım...

Qadın daha qulaq asmırdı. Rivyerə elə gəldi ki, qadın bu divara qarşı mübarizədə gücünü itirərək zəif yumruqları ilə onun ayaqları altına yıxıldı.

Bir gün bir mühəndis tikilməkdə olan körpünün yanında, onunla birlikdə yaralının üzərinə əyilərək demişdi: “Bu körpü bir insan sifətinin əzilib eybəcər hala düşməsinə dəyərmimi?” Kəndlilərdən heç biri razı olmaz ki, onlardan ötrü salınacaq bu yolda və ya yollarını qısaltmaq üçün tikiləcək körpünün üstündə insan sifəti dəhşətli şəkllə düşsün. Bununla belə, körpü tikilirdi. Mühəndis əlavə etmişdi: “İctimai mənfəət fərdi mənfəətlərdən yararır, başqa heç bir şey əsas ola bilməz”.

– Hər halda, – bir az sonra Rivyer ona demişdi, – əgər insan həyatı qiymətsizdirsə, biz həmişə elə hərəkət edirik ki, guya elə bir şey var ki, o insan həyatından daha qiymətli dir. Nədir o?..

İndi Rivyer təyyarə heyətini düşünərkən ürəyi sıxıldı. Fəaliyyət, hətta körpü tikmək belə kiminsə xoşbəxtliyini məhv edir: Rivyer özündən soruşmamağı bacarmırdı: “Nəyin məninə?”

Rivyer fikirləşirdi: “Ola bilsin ki, bu gün ölümle rastlaşan bu adamlar xoşbəxt yaşaya bilərdilər”.

O, qızıl qurbangahda, axşam lampalarının işığında əyilmiş sifətləri görürdü. “Nəyin məninə onları oradan, rahat yerlərindən ayırmışam”. O nəyin məninə onları şəxsi xoşbəxtliklərindən ayırmışdı? Məgər onun birinci vəzifəsi bu xoşbəxtliyi müdafiə etmək deyildimi? Lakin budur, o özü onları məhv edir. Bununla belə, bir gün qızıl qurbangah xəyal kimi əriyib gözdən itir. Qocalıq və ölüm Rivyerə nisbətən onları daha amansızcasına məhv edir. Ola bilsin ki, nə isə daha davamlı başqa bir şey mövcuddur ki, məhz onu xilas etmək lazımdır. Ola bilsin ki, insan həyatının bu sahəsini xilas etmək uğrunda Rivyer zəhmət çəkir. Əks təqdirdə onun fəaliyyəti heç cür bəraət qazanmır.

“Sevmək, yalnız sevmək – necə də çıxılmaz vəziyyətdir!” Rivyer dumanlı halda hiss etdi ki, sevmək-

dən savayı nə isə daha yüksək bir vəzifə var. Burada söhbət nəvazişdən gedir, elə bir nəvazişdən ki, o başqalarından fərqlənir. Belə bir cümləni xatırladı: “Əsas iş odur ki, ona əbədiyyət bəxş edəsən...” O bunu haradan oxumuşdu? “Öz daxilində axtardığın əbədi həyatı tapa bilməzsən”. Onun gözü qarşısında Peru inkiləri tərəfindən Günəş allahının şərəfinə ucaldılmış məbəd canlandı. “Dağın başındakı bu düzbucaqlı daşlar... Onlarsız... Vəcdan əzabı kimi bugünkü insanı əzən bu daşların ağırlığı olmasaydı, yüksək mədəniyyətdən nə qalardı? Hansı zərurətin naminə, hansı qəribə məhəbbətin naminə qədim xalqların rəhbəri idarə etdiyi xalq kütlələrini dağın başında məbəd ucaltmağa vadar etmiş və onları özlərinin əbədiyyətini yaratmağa məcbur etmişdi?”

Rivyer bir daha xəyalında axşam musiqi köşkü ətrafında fırlanan kiçik şəhərlərin meşşan sakinlərini canlandırırdı. O fikirləşdi: “Xoşbəxtliyin bu növü, qoşqu ləvazimatını xatırladır...” Qədim xalqların rəhbərinin, ola bilsin ki, insan əzablarına rəhmi gəlməmişdi, lakin onun ölümü qarşısında hədsiz rəhm hiss etmişdi. O yalnız bir adamın ölümünə yox, dənizlərin dibində yox olub gedəcək bütün bəşər övladının məhvinə rəhm etmişdi. Və o xalqını heç olmasa daşlar ucaltmağa təhrik edirdi ki, səhra onların üstünü örtə bilməsin.

XV

Ola bilsin ki, bu dördqat bükülmüş kağız onu xilas edərdi: Fabyen dişini qıcaraq onu açardı.

“Buenos-Ayreslə əlaqə saxlamaq qeyri-mümkündür. Artıq aparatı idarə edə bilmirəm, barmaqlarımda elektrik qığılcımlarını hiss edirəm”.

Hirslənmiş Fabyen cavab yazmaq istədi; lakin şturvalını buraxan kimi güclü dalğa onun bədəninə daxil olacaqdı: hava burulğanı onu beş ton metalla birlikdə qaldırıb kənara tullayardı. O, cavab yazmaqdan imtina etdi.

Onun əlləri yenidən dalğaların peysərində kilidlənir və onları sakitləşdirirdi.

O, güclə nəfəs alırdı. Əgər bortradist ildırımın qorxusundan antenani yığırdıysaydı, Fabyen yerə enən kimi onu əzişdirərdi. Buenos-Ayreslə nəyin bahasına olursa olsun əlaqəyə girmək lazım idi, sanki oradan, min beş yüz kilometrlik məsafədən, dibi görünməyən uçuruma onlara xilasedici ip ata bilərdilər. O, heç olmasa titrək bir işıq, hər hansı bir karvansara lampasını görmək istərdi. Faydasız olsa belə, bu işıq yeri göstərən mayak rolunu oynardı. Fabyenə lap zəif çağırış, o biri dünyadan gələn bir səs lazım idi. O dünya isə mövcudluğunu itirirdi. Təyyarəçi bu faciəli həqiqəti, arxada oturmuş bortradistə başa salmaq

üçün yumruğunu qaldırdı və kabinənin qırmızı işığında yellədi. Lakin viran olmuş fəzanın, unudulmuş şəhərlərin və məhv olmuş işıqların üzərinə əyilmiş bortradist onu başa düşmədi.

Fabyen hər cür məsləhətlərə hazır idi, tək ona səsləri gəlib çataydı. O fikirləşirdi: “Əgər mənə desəydilər dairəvi uç, mən dairəvi uçardım və əgər düz cənuba getməyi mənə desəydilər...” Cənub, harada isə üzərinə Ayın iri kölgəsi düşmüş, şirin sakitliklə uyuyan yerlərdə mövcud idi. Orada onun yoldaşları inamla uçurdular, onlara hər şey aydındır: uçurlar xərithə üzərinə əyilmiş alimlər kimi; uçurlar, hökmlər kimi, uçurlar, çiçək kimi gözəl olan lampa işıqlarına sığına-sığına. Bəs ona nə məlum idi?

Fabyenə hava burulğanından, özünün qara iti axının, uçqununu bütün gücü ilə ona qarşı göndərən bu gecədən başqa heç nə məlum deyildi. Ola bilməzdi ki, iki adamı burada – bu qasırgaların və buludların yaratdığı şimşəklərin arasında unutsunlar. Hökmən Fabyenə əmr edəcəkdilər: “İstiqamət iki yüz qırx...” O, iki yüz qırx dərəcə bucaq altında istiqamət götürəcəkdə. Lakin o, tək idi.

Ona elə gəlirdi ki, təbiətin özü hiddətlənib. Hər dəfə maşın aşağı yuvarlanarkən mühərrik elə güclü titrəyirdi ki, sanki təyyarənin bütün gövdəsi qəzəb-

dən titrətmə tutmuşdu. Fabyen təyyarəni idarə etmək üçün bütün gücündən istifadə edirdi, kabinədə başını hündürlükölçənin üzərinə əymişdi, çünki çöldə artıq səma ilə yeri bir-birindən ayıran qaranlıq kütləni fərqləndirə bilmirdi. O hər şeyin bir-birinə qarışdığı məşum zülmətdə, ilk insanların başa düşə bilmədiyi bir zülmətdə itmişdi. Cihazların əqrəbləri tez-tez titrəyir, onları izləmək get-gedə çətinləşirdi. Cihazlar düz göstərmədiyi üçün artıq təyyarəçi istiqamət götürə bilmirdi, yüksəkliyini itirir və bu qaranlıqda yavaş-yavaş batırdı. Cihazda yüksəkliyə nəzər saldı: “Beş yüz metr”. Bu, təpələrin yüksəkliyi idi. Fabyenə elə gəldi ki, təpələr başgicəlləndirici dalğalarla təyyarəyə doğru qaçır. O həmçinin başa düşürdü ki, bütün bu torpaq kütləsinin ən kiçik hissəsi belə təyyarəni məhv edərdə və elə bil ki, dayağından qopmuş, vintləri açılmış bu qaya parçaları sərxoşlar kimi onun ətrafında fırlanmağa, rəqs etməyə və anlaşılmaz rəqlə onu get-gedə daha artıq üzük qaş kimi dövrəyə alıb sıxmağa başlayırdı.

Fabyen qərara gəldi. Təyyarə əzilsə belə, o risk edib onu harada olur olsun endirəcəkdə. Təyyarəni təpələrlə toqquşmaqdan xilas etmək üçün o, yeganə fişəngini qaranlığa buraxdı. Fişəng alışıb dairə cızdı və hamar düzənliyi işıqlandıraraq söndü: bu, dəniz idi.

O sürətlə fikirləşdi: “Məhv olduq. Qırx dərəcə düzəliş etsəm belə, hər halda yoldan çıxmışam. Bu siklondur. Yer haradadır? Fabyen düz qərbə istiqamət götürür. O fikirləşdi: “İndi fişəngsiz məhv olacam. Gec-tez bu baş verməliydi. Onun yoldaşı orada, arxada...” Şübhəsiz, o antenarı yığışdırmışdı.

Lakin Fabyen ona hirslənmirdi. Əgər o sadəcə olaraq əllərini buraxsaydı, o dəqiqə onların həyatı bir ovuc külə dönərdi. Fabyen əllərində yoldaşının və özünün döyünən ürəyini tutmuşdu. Və birdən əlləri onu qorxutdu.

Hava burulğanı təyyarənin şturvalını sarsıtmaq üçün sanki tarana¹ keçmişdi, güclü zərbələr endirir və şturvalın toroslarını qırmaq istəyirdi, o isə var gücü ilə şturvalı tutmuş və onu bir an belə buraxmırdı. Budur, gücdən keyimmiş əllərində hərəkət hiss etmədi. O, barmaqlarının ona itaət edib-etmədiyini bilmək üçün onları tərpətmək istədi. Sanki barmaqları hissiz, hərəkətsiz zoğlar idi. Fabyen fikirləşdi: “Güclü təsəvvür yaratmaq lazımdır ki, barmaqlarımı sıxıram...” Lakin o bilmirdi ki, onun bu təsəvvürü əllərinə çatacaq, ya yox. Təyyarəçi şturvalın silkələnməsini yalnız çiy-

¹ Tarana – öz təyyarəsini düşmən təyyarəsinə çırpıb onu zədələmə

nindəki ağrılardan hiss edirdi: “Sükan əlindən çıxacaq. Əllərim öz-özünə açılacaq...” Lakin belə sözlər fikirləşmək onu qorxutdu, çünki ona elə gəldi ki, bu dəfə əlləri anlaşılmaz güclü təsəvvürə malik olacaq, qaranlıqda barmaqları yavaş-yavaş taqətdən düşəcək və şturval əlindən çıxacaq.

O hələ də müvəffəqiyyət qazanmaq üçün mübarizə apara bilərdi; axı tale zahiri görünüş kimi yoxdur, lakin hər hansı bir şəxsi tale var. Elə bir an olur ki, insan zəifliyini dərk edir; onda səhvlər onu başgicəllənmə kimi cəlb edir.

Və belə anların birində tufan qara buludları araladı və onların açdığı yarıqdan başının üstü işıqlandı, sanki bu bir neçə ulduz torun içərisinə qoyulmuş öldürücü tələ yemiydi.

Fabyen yaxşı başa düşdü ki, bu tələdir: yarıqdan üç ulduz görürsən, onlara tərəf qalxırsan, sonra isə düşə bilmirsən və orada ulduzlarını gəmirməyə qalırsan.

Lakin işığa olan həsrəti o qədər güclü idi ki, o qalxdı.

XVI

Ulduzların göstərdiyi nişanələrlə o hava burulğanlarından asanlıqla xilas olaraq yuxarı qalxdı. Onların sarımtıl işığı Fabyeni maqnit kimi cəzb edirdi.

Təyyarəçi uzun müddət işıq ardınca qaçdığından yorğun idi. O indi tutqun işığı belə əldən buraxmazdı. Karvansaranın yeganə işığı belə onu dövlətləndirər və dayanmadan öləncən həsrətində olduğu bu işarə ətrafında fırlanardı. Budur o, işıq səhrasına doğru qalxırdı.

O, yavaş-yavaş spiralvari, sanki ağzıaçıq mədən quyusundan qalxır, aşağıda isə hər şey yenidən örtülürdü. Fabyen qalxdıqca buludlar qaranlığını itirir, daha təmiz, daha ağ dalğalar kimi ona doğru üzürdülər. Fabyen buludların üzərinə qalxdı.

Onun heyreti hədsiz idi: işıq o qədər güclü idi ki, gözləri qamaşırdı. O, bir neçə saniyə gözlərini yummalı oldu. O heç vaxt inana bilməzdi ki, buludlar və gecə göz qamaşdırma bilər. Lakin ondördgecəlik Ay və bütün bürclər onları işıq saçan dalğalara çevirmişdi.

Təyyarə bir sıçrayışla buludlardan xilas oldu və həmin an qeyri-adi görünən sakitlikdə zühur etdi. Burda onu xəfif ləpə belə narahat etmirdi. Maneəni keçmiş qayıq kimi sakit limana daxil olurdu. O, naməlum səmanın bir hissəsində və sanki xoşbəxt adalarda gizlənmiş buxtada lövbər salmışdı. Tufan aşağıda təyyarənin altında, üç min metr qalınlığında şiddətli küləkləriylə, su burulğanları və ildırımları ilə hökm sürən başqa bir dünya yaradırdı. Lakin bu fırtınalı

dünya ulduzlara doğru qardan və buludlardan olan üzünü çevirirdi.

Fabyenə elə gəldi ki, cənnətin astanasındadır, çünki hər şey işıqlanırdı, əlləri, paltarları və qanadları. İşıq ulduzlardan gəlmirdi, o, təyyarənin altından, ətrafından və bu ağ kütlədən süzülüb gəlirdi.

Təyyarənin altında yayılmış buludlar Aydan aldıkları qar işığını əks etdirirdilər. Onlar hündür qalalar kimi sağdan və soldan işıq saçırdılar. Təyyarənin heyəti hərəkət edən süd kimi işıq axınında üzürdü. Fabyen çevrildi və bortradistin güldüyünü gördü.

– İşlər yaxşı gedir! – o qışqırdı.

Lakin onun səsini təyyarənin gurultusu batırırdı, yalnız onların yeganə əlaqəsi təbəssümləri oldu. “Tamamilə dəli olmuşam. – Fabyen fikirləşdi. – Mən gülürəm... Biz isə məhv olmuşuq”.

Hər halda minlərlə qara əllər onu buraxmışdı. Çiçəklərin arxasında tənha gəzməyə icazə verilmiş məhbus kimi, Fabyenin də qandallarını açmışdılar.

“Olduqca gözəldir” – Fabyen fikirləşirdi. O, xəzinədəki qızıl pullar kimi üst-üstə qalanmış ulduzların arasında gəzib-dolaşırdı; o elə bir dünyada gəzib-dolaşırdı ki, orada ondan, Fabyendən və onun yoldaşından başqa canlı bir kəs yox idi. Fabyen əfsanəvi şəhərlərin oğrularına oxşayırdı. O oğrular

ki, onlar divarları qapanmış xəzinədən heç vaxt çıxma bilməyəcəklər. Onlar buza dönmüş bu qiymətli daş-qaşların arasında gəzib-dolaşırlar, son dərəcə döv-lətlidirlər, lakin ölümə məhkumdurlar.

XVII

Komodoro-Rivadaviya, Pataqoniya aerodromunun radioteleqrafçılarından biri qəfil hərəkət etdi və o dəqiqə hamı, bütün gecəni radiostansiyada növbədə durmuş taqətsiz adamlar onun ətrafına topladı və ona tərəf əyildi.

Onlar yaxşı işıqlanmış və təmiz ağ vərəqin üzərinə əyildilər.

Radistin əli hələ tərəddüd edir və qələm yırgalanırdı; onun əli hələ də əsirlikdə saxladığı müqəddəs hərfləri tutmuşdur, nəhayət, barmaqları titrədi:

– Tufan?

Radist başı ilə cavab verdi. Tufanın uğultusu eşitməyinə mane olurdu.

Nəhayət, o bir neçə aydın olmayan işarələr cızdı, sonra sözlər.

İndi isə mətni quraşdırmaq olardı.

“Üç min metr yüksəklikdə fırtınanın üzərində müşahidəyə alınmışıq. Düz qərbə, materikin içərisinə

uçuruq, çünki dənizə tərəf meyil etmişdik. Bizdən aşağıda hər şeyi buludlar örtmüşdü. Dənizin üzəri ilə uçduğumuzu və ya dənizdən uzaqlaşdığımızı bilmirik, fırtınanın materikin içərilərinə nə qədər yayıldığını xəbər verin”.

Tufana görə bu teleqramı Buenos-Ayresə çatdırmaq üçün stansiyadan stansiyaya ötürə-ötürə göndərməli oldular. Xəbər, qaranlıq gecədə qüllədən-qülləyə yandırılan gözətçi tonqalı kimi irəliləyirdi.

Buenos-Ayres cavab əmri verdi:

– Fırtına bütün materikin üzərində hökm sürür. Nə qədər benzininiz qalır?

– Yarım saatlıq.

Bu cümlə gözətçidən-gözətçiyə, Buenos-Ayresə qədər gedib çatdı.

Heyət məhvə məhkum idi: təxminən yarım saatdan sonra qasırğa onu qovub yerə doğru aparacaq.

XVIII

Rivyer fikrə getmişdi. O artıq heç bir şeyə ümid bəsləmirdi. Bu heyət haradasa gecənin qoynunda məhv olacaqdı.

Rivyer uşaqlıqda onu həyəcanlandıran bir səhnəni xatırladı.

Meyiti tapmaq üçün gölün suyunu boşaldırdılar. Bu qaranlıq kütlə yer üzündən axıb getməmişdən qumların, düzənlərin, taxıl zəmilərinin üzərinə gündüz işığı düşməmişdən əvvəl təyyarə heyətini də heç yerdə tapa bilməyəcəkdilər. Ola bilsin ki, sadə kəndlilər əlləri ilə üzünü örtərək, sanki yatmış iki uşağı otların arasından gündüzün qızılı sakitliyində tapacaqdılar, lakin gecə onları məhv etmişdi.

Rivyer, əfsanəvi dənizlərdə olduğu kimi, gecənin dərinliyində basdırılmış xəzinə haqqında fikirləşir... Gecə, yatmış alma ağacları hələ açılmamış bütün çiçəkləri ilə sübhü gözləyir. Gecə rayihə ilə, yatmış quzuları ilə və hələ rəngdən məhrum olan çiçəkləri ilə zəngindir.

Bərəkətli zəmilər, rütubətli meşələr və sərin çəmənliklər yavaş-yavaş şəfəqə doğru boy atacaqlar. İndi tamamilə zərərsiz olan təpələrin, otlaqların, quzuların arasında və dünyanın bu müdrikliyində dərin yuxuya dalmış iki uşaq uzanacaqdır. Və bu mövcud dünyadan nə isə bir şey axıb o biri dünyaya gedəcəkdir.

Rivyer, Fabyenin narahat və mehriban arvadını tanıyırdı: ona məhəbbəti yalnız dadmağa imkan vermişdilər, qısa müddətə kasıb uşağa verilən oyuncaq kimi.

Rivyer Fabyenin əli barədə fikirləşirdi. O əl ki bir neçə dəqiqədən sonra qəzaya uğrayacaq təyyarənin şturvalından bərk-bərk yapışmışdı... O əl ki sinənin üzərinə qoyulmaqla orada ilahi əl kimi həyəcan oyada bilərdi. O əl ki sifətə toxunmaqla onu dəyişər və canlandırardı. O əl ki ecazkar idi.

Fabyen sıx bulud dənizinin üzərində dolaşır, lakin bir qədər aşağıda əbədiyyət idi. O tək yaşadığı bürcələrin arasında azmışdır. O hələ dünyanı əllərində tutub, onu döşünə sıxaraq yırgalayır. Fabyen şturvalında insana xas olan zənginliyin ağırlığını sıxır və tezliklə əlindən buraxacağı bu faydasız xəzinəni ümitsiz halda bir ulduzdan başqasına aparır.

Rivyer fikirləşir ki, hansı radiostansiyasa onu hələ də eşidir. Təkcə bir musiqi dalğası, tondan-tona keçən minor Fabyeni dünya ilə yenidən birləşdirir. Heç bir şikayət, heç bir qışqırıq yox idi. Lakin bu səs nə vaxtsa ümitsizlikdə yaranmış ən təmiz səs idi.

XIX

Robino Rivyerin tənhalığını pozdu:

– Cənab direktor mən fikirləşdim... Bəlkə bir daha cəhd etmək lazımdır...

Onun təklif etməyə heç nəyi yox idi, sadəcə olaraq xeyirxah arzusunu sübut etmək istəyirdi. Əgər Robino bir qərara gələ bilsəydi, o qədər sevilərdi ki... Rivyer heç vaxt onun göstərişlərinə qulaq asmır: “Görürsünüz, Robino, həyatda hazır qərarlar olmur. Həyatda hərəkət edən qüvvə mövcuddur; onları təşkil etmək lazımdır. Onda qərarlar öz-özünə yaranacaq”. Onsuz da Robino mexaniklər ailəsində hərəkət edən qüvvə yaratmaq rolunu məhdudlaşdırırdı. O yalnız təyyarə pərlərinin oymaqlarını pasdan qoruyan və hərəkət edən zəif bir qüvvə yaratmışdır.

Robino özünü bu gecəki hadisələr qarşısında tərkisilah olunmuş hesab edirdi. Onun inspektorluq rütbəsi nə tufanların üzərində, nə də xəyali heyət üzərində heç bir qüvvəyə malik deyildi. İndi həqiqətən təyyarə heyəti dəqiqliyə görə mükafat almaqdan ötrü yox, inspektor Robinonun verdiyi cəzaları ləğv edən yeganə cəzadan, ölümdən qaçıb qurtarmağa çalışırdı.

İndi heç kimə lazım olmayan Robino faydasız yerə piyada gəzib-dolaşırdı.

Fabyenin arvadı qəbul olunmasını xahiş etdi. Nigarançılıqdan üzülərək o, qulluqçuların otağında oturub Rivyerin qəbulunu gözləyirdi. Qulluqçular oğrun-oğrun gözlərini onun üzünə zilləmişdilər. Qadın

bundan sıxılır və qorxa-qorxa ətrafına baxırdı. Burada hər şey – sanki meyit üstündən addımlayan və öz işlərini davam etdirən bu adamlar da, içərisində insan həyatından, insan əzabından xəbər verən qurumuş rəqəmlərdən ibarət qovluqlar da ona yad idi. O burada Fabyendən xəbər verən əlamətləri axtarırdı. Evdə hər şey onun yoxluğunu göstərirdi: hazırlanmış çarpayı, dəmlənmiş qəhvə, bir dəstə çiçək... Burada isə qadın heç bir əlamət tapa bilmirdi. Hər şey rəhmə, dostluğa və xatirəyə biganə idi. O yalnız bir cümlə eşitdi – çünki onun yanında ucadan danışmırdılar – o da haqq-hesab orderini inadla tələb edən qulluqçunun söyüşü oldu. “Santosa göndərdiyimiz dinamomaşınların siyahısı, lənət şeytana!” Simona gözlərini qaldırıb son dərəcə maraqlı və təəccüblə bu adama, sonra isə divardan asılmış xəritəyə baxdı. Onun dodaqları azacıq titrədi.

Qadın özünü narahat hiss edirdi və başa düşürdü ki, buradakılara qarşı həqiqətən düşmən kəsilir, elə buna görə bura gəlməyinə təəssüflənirdi, gizlənmək istəyirdi və nəzərə çarpdirmamaq üçün öskürəyini və ağlamağını içərisində boğurdu. O, cılpaq adam kimi yersizliyini və münasibətsizliyini başa düşürdü. Lakin onun həqiqəti o qədər güclü idi ki, ötəri baxış-

lar yorulmadan onun üzünə dikilir və həmin həqiqəti orada oxuyurdular. Bu qadın çox gözəl idi. O, insanlara müqəddəs və xoşbəxt dünyanı xatırladırdı. O özünü fəaliyyətə həsr edən hər kəsə onun özündən asılı olmayaraq can atdığı həmin dünyanın əzəmətini xatırladırdı. Nəhayətsiz baxışlar altında qadın gözlərini yumdu. O, insanlara özləri bilmədən dağıda biləcəkləri, olduqca gözəl bir sakitliyi xatırladırdı.

Rivyer onu qəbul etdi.

O utana-utana çiçəklərini, dəmlənmiş qəhvəsini və öz gənc bədənini müdafiə etməyə gəlmişdi. Həddən artıq soyuq olan bu kabinetdə, dodaqlarının zəif titrəyişi yenidən baş qaldırdı. Qadın öz saf həqiqətini bu izahedilməz özgə dünyada ifadə edə bilməyəcəyini başa düşdü. Daxilində baş qaldıran hər şey: qızğın vəhşi məhəbbəti, sədaqətindəki fədakarlığı – bütün bunlar hamısı burada zəhlətökən, xudpəsənd görünə bilərdi. O qaçmaq istədi:

– Sizi narahat etmirəm ki?..

– Xanım, – Rivyer ona dedi, – siz məni narahat etmirsiniz. Bədbəxtlikdən, xanım, sizin də, mənim də gözləməkdən başqa ayrı çarəmiz yoxdur.

Qadın yüngülcə çiyinlərini çəkdi. Rivyersə onun mənasını başa düşdü: “Qayıdıb yenidən görəcəyim

yandırılmış lampa, hazırlanmış nahar, dərilmiş təzə-tər çiçəklər nəyə lazım...” Bir dəfə gənc bir qadın Rivyerə etiraf etmişdi... “Hələ də mən uşağımın ölümünə inana bilmirəm. Amansız olan bu xırda şeylər, təzədən gözümə sataşan paltarları... Gecə oyanıram, qəlbimdə baş qaldıran bu nəvaziş faydasız və heç kimə lazım olmayan südüm kimi onun ölümünü mənə xatırladır”. Bu qadın üçün də Fabyenin ölümü sabah başlanacaq və bundan sonra onun yoxluğu hər mənasız, boş hərəkətdə görünəcək və ona məxsus hər bir əşyada duyulacaqdı. Fabyen yavaş-yavaş öz evini tərk edəcəkdə.

Rivyer daxilində baş qaldıran rəhm hissini susdururdu.

– Xanım...

Gənc qadın təxminən təhqir olunmuş bir təbəssümlə, həqiqi gücünü dərk etmədən çıxıb getdi.

Rivyer daş kimi kürsüyə çökdü.

“Bu qadın mənə axtardığımı kəşf etməkdə kömək edir...” Rivyer fikri dağınıq halda şimal aerodromlarında havanın necə olacağını xəbər verən teleqramları döyəcləyirdi. O fikrə dalmışdı.

“Biz əbədi həyat istəmirik, lakin bizim üçün hərəkətlərin, şeylərin birdən-birə öz mənasını itirməsi dözülməzdir. Onda bizi əhatə edən heçlik özünü göstərir...”

Baxışları teleqramların üzərinə yönəldi.

“Budur, bu yollarla ölüm bizə gəlib çatır. İndi mənasını itirmiş bu xəbərlər...”

O, Rabinoya baxdı. Dar düşüncəli, indi heç bir şeyə fayda verməyən bu oğlan da artıq mənasını itirmişdi. Rivyer demək olar ki, ona kobudcasına dedi:

– Sizə ancaq mənim iş verməyim lazımdır?

Sonra Rivyer məmurların otağına açılan qapını itələdi və Fabyenin yoxluğu onu ildırım kimi vurdu və xanım Fabyenin görə bilmədiyi əlamətləri o gördü. Fabyenin təyyarəsinin nömrəsi “R. B-903” artıq divardakı lövhədə istifadə oluna bilməyən materialların sütununda qeyd olunmuşdu.

Avropa poçt təyyarəsinin sənədlərini hazırlayan işçilər gecə uçuşunun təxirə salındığını güman etdiklərindən işə soyuq yanaşırdılar. Enmə meydançasından telefonla indi lüzumsuz yerə gecə növbəsində duran təyyarə heyətləri üçün təlimat istəyirdilər. Həyatın funksiyaları elə bil donmuşdu. “Ölüm – bax budur o!” Rivyer fikirləşdi. Həyatının mənasını təşkil edən fəaliyyəti küləksiz, açıq dənizdə qəzaya uğramış yelkən gəmisinə oxşayırdı.

O, Robinonun səsini eşitdi:

– Cənab direktor... Onlar altı həftədir ki, evlənilblər.

– Gedin işləyin.

Rivyer hələ də qulluqçulara baxırdı, onlardan o yana fəhlələri, mexanikləri, təyyarəçiləri və tikib-qurmaq inamı ilə onun fəaliyyətinə kömək edən hamını görürdü. O, qədim dövrün kiçik şəhərləri haqqında fikirləşdi. Onun sakinləri “Adalar” haqqında eşidərək gəmi düzəldir və onu ümidləriylə doldururdular. Ona görə ki, bütün insanlar onların ümidlərinin dənizdə yelkən açdığını görsünlər. İnsanlar inkişaf etdi, dar, qaranlıq dünyalarından çıxdılar, gəmi onlara azadlıq gətirdi. “Ola bilsin ki, məqsəd heç nəyə bəraət qazandırmır, lakin hərəkət bizi ölümdən qurtarır. Bu adamların gəmisi onlara əbədiyyət bəxş etdi”.

Teleqramlara onların həqiqi mənasını, gecə növbəsində duran heyətlərə onların narahatlığını və təyyarəçilərə, drammatizmlə dolu məqsədlərini qaytarsa, bu, Rivyerin ölümə qarşı mübarizəsi olacaqdı.

Açıq dənizdə gəmisinin yelkəni külək canlandıran kimi, onun həyatı da yenidən canlanacaqdır.

XX

Komodoro-Rividaviya artıq heç bir şey eşitmir, lakin iyirmi dəqiqədən sonra, min kilometrlik məsafədə Baya-Blanka ikinci xəbəri tutur:

“Enirik. Buludlara giririk...”

Sonra anlaşılmaz mətnin bu iki sözü Trelev radiostansiyasına gəlib çatır:

“...Heç nə görmək...”

Qısa dalğalar belədir. Onları orada tutursan, burada isə heç nə eşidilmir. Sonra heç bir səbəb olmadan hər şey dəyişir. Uçuş vəziyyəti naməlum olan bu heyət elə bil canlılar qarşısında, zaman və məkandan kənarada aşkara çıxır və radiostansiyaların ağ vərəqləri üzərindəki işarələri isə artıq xəyali varlıqlar yazır.

Benzin qurtarıbmı? Yaxud təyyarəçi qəzaya uğramamışdan qabaq sonuncu imkanından istifadə edəcədimi: yerə enəndə əzilməsin?

Buenos-Ayresin səsi Trelevə əmr edir:

“Bunu ondan soruşun”.

Radioqəbuledici yerləşən otaq laboratoriyaya oxşayır: nikel, mis, monometrlər və keçirici şəbəkələr. Növbətçi radistlər əyinlərində ağ xalat səssizcə əyilərək sanki sadə bir təcrübə aparırlar.

Radistlər incə barmaqları ilə cihazlara toxunur, maqnitli səmanı tədqiq edirlər, sanki cadugərlər qızıl yatağı axtarırlar.

– Cavab vermir?

– Cavab vermir.

Ola bilsin, onlar həyat əlaməti olan daha bir səs eşitsinlər. Əgər təyyarə və onun bort işıqları yenidən ulduzlara doğru qalxarsa, ola bilsin ki, onlar bu ulduzun nəğməsini eşidərlər...

Saniyələr keçib gedir. Onlar damarlardan axan qan kimi gedirlər. Uçuş hələ davam edirmi? Hər saniyə ümidi azaldır. Budur, axıb gedən zaman məhv edən qüvvəyə oxşayır. Zaman iyirmi əsrdir ki, qranit qayalıqları yara-yara özünə yol açır və yaratdığı məhrabı dağıdıb toza döndərir. Budur, dağıdıcı əsrlər axıb gedən hər saniyədə təyyarə heyətinin başı üzərində yay kimi yığılır və onu hədələyir.

Hər saniyə özü ilə nə isə bir şey: Fabyenin səsinə, gülüşünü və təbəssümünü aparır. Hər yerdə sakitlik hökm sürür. Dənizin qalın qatları kimi təyyarə heyətinin üzərinə yayılmış sükut get-gedə ağırlaşdı.

Kimse xatırlatdı:

– Bir saat qırx dəqiqədir. Benzin qurtarır. Onların uçması artıq qeyri-mümkündür.

Sakitlik yaranır.

Nə isə acı və xoşagəlməz bir şey uzun sürən səyahətlərin sonundakı kimi dodaqlarda hiss olundu. Nə isə bir şey – heç kimin başa düşmədiyi ürəkbulandırıcı bir şey sona çatdı. Bütün bu nikelli hissələrin, “mis

arteriyaların” arasında hiss olunan kədər, dağılmış zavodların üzərində hökm sürən kədər kimi idi. Bütün bu material ağır, faydasız və lazımsızdı: elə bil ki, qurumuş budaqların ağırlığı idi.

Səhəri gözləməkdən başqa ayrı əlac yox idi.

Bu adamlar qumlu sahildə olduğu kimi, öz yerlərində qalırlar və sanki palçıqdırlar, içərisində nə olduğunu bilmədikləri toru ağır-ağır dartırlar, dartırlar... Bax elə bu cür, bir neçə saatdan sonra Argentina da bütünlüklə qaranlıq gecənin dərinliyindən baş vuraraq gündüz işığında zühur edəcək.

Rivyer öz kabinetində yalnız böyük bədbəxtliklərin yaratdığı bu düşkünlüyü hiss edir və bu zaman tale insanı hansı zərurətisə həll etməkdən azad edir. O bütün əyalətdə polisi ayağa qaldırdı.

O bundan artıq heç nə edə bilmir, yalnız gözləmək lazımdır.

Lakin qayda həтта ölən də evində hökm sürməlidir. Rivyer Robinoya işarə etdi:

– Şimal aerodromlarına teleqram vurun: “Pataqoniya poçt təyyarəsinin ciddi surətdə ləngidiyi artıq məlumdur. Poçtun Avropaya həddən artıq gecikməsi üçün Pataqoniya poçtunu növbəti Avropa poçt təyyarəsi ilə göndərəcəyik.

Rivyer başını azca qabağa əyir. O səy edir, nə isə vacib olan bir şeyi xatırlamağa özünü məcbur edir... Ah! Bəli. Fikrini unutmamaq üçün çağırır:

– Robino!

– Bəli, cənab Rivyer.

– Qeyd edin. Təyyarəçilərə mühərrikin dövrlər sayını min doqquz yüzdən yuxarı qaldırmaq qadağan olunur: onlar mühərrikləri xarab edərlər.

– Yaxşı, cənab Rivyer.

Rivyer bir qədər də belini əydi. O hər şeydən əvvəl tək qalmağa ehtiyac duyur:

– Gedin, Robino. Gedin, dostum...

– Bu bərabərlik inspektor Robinonu kabus kimi qorxuya salırdı.

XXI

İndi Robino, idarədə məyus-məyus gəzib-dolaşırdı. Şirkətin həyatı dayanmışdı, çünki saat ikidə uçması nəzərdə tutulmuş poçt təyyarəsi, yəqin ki, təxirə salınıb və ancaq sübh tezdən yola salınacaqdı. Tutqun sifətli növbətçilər hələ də öz yerlərində idilər, lakin bu gecə növbəsi məqsədsiz idi. Şimal aerodromlarından müntəzəm surətdə hava haqqında məlumat alırdılar, lakin onların “təmiz səma”, “ondördgecəlik

ay”, “tamamilə küləksiz” sözləri məhv olmuş kral-
lıq haqqında təsəvvür oyadırdı. Aylı və daşlı səhra...
Kontor müdirinin üzərində işlədiyi kağız qovluğu
Robino özü bilmədən nə üçünsə vərəqləyirdi və bir-
dən qarşısında, onun həyasız hörmətkarlıqla durub
gözlədiyini gördü və ona elə gəldi ki, o deyir: “Necə
istəyirsiniz, elə də edin, hər halda bu kağızlar mə-
nimdir...” Ona tabe olan bu adamın münasibəti ins-
pektoru pərt etdi, lakin deməyə söz tapmayaraq əsəbi
halda kağız qovluğunu ona uzatdı. Kontor müdiri
böyük bir alicənablıqla yerinə keçdi. “Gərək onu
qovaydım”, – Robino fikirləşdi. O, bədbəxt hadisə
haqqında fikirləşərək bir neçə addım atdı. Bu bəd-
bəxt hadisə Rivyerin və onun gecə uçuşu ideyasının
gözdən düşməsinə səbəb olacaqdı. Robino indi iki
nəfərə – Fabyenə və Rivyerə yas saxlayırdı.

Sonra orada, kabinetində tək oturmuş, ona “dos-
tum”... deyən Rivyerin surəti gözləri qarşısında can-
landı. Heç vaxt insan bu qədər köməyə ehtiyac duy-
mamışdı. Robino qəlbində ona qarşı dərin rəhm hiss
etdi. O, Rivyerə təsəlli vermək və dərdinə şərik olmaq
üçün beynində bir neçə dumanlı cümlə seçdi. Çox
gözəl görünən bir duyğu onu canlandırdı. O yavaşca
qapını döydü. Cavab gəlmədi. Bu dərin sakitlikdə
qapını bərkədən döyməyə cəsarət etməyərək, Robino

onu araladı. Rivyer kabinetində idi. Robino birinci
dəfə idi ki, Rivyerin otağına onunla eyni səviyyəli
adam kimi, dost kimi daxil olurdu və ona elə gəldi
ki, o serjantdır, yağış kimi yağan güllələrin altında
yaralanmış generala kömək göstərir və dağınıq halda
döyüş meydanından qaçarkən onu müşayiət edir,
sürgündə onunla qardaş olur. Robino sanki demək
istəyirdi: “Nə olursa olsun, mən sizinləyəm”.

Rivyer susurdu və başını əyərək əllərinə baxırdı.
Onun qarşısında durmuş Robino danışmağa cəsarət
etmirdi. Məğlub olmuş aslan onu qorxudurdu. Robino
sədaqətini bürüzə verməkdən ötrü daha artıq təsirli
sözlər hazırlayırdı, lakin hər dəfə gözlərini qaldıranda
bu əyilmiş başı, bu çal saçları və kədərdən bərk-bərk
sıxılmış dodaqları görürdü! Nəhayət, o qərara gəldi.

– Cənab direktor...

Rivyer başını qaldırdı və ona baxdı. Rivyer elə
uzaq bir aləmdən, elə dərin fikirlərdən ayıldı ki, ola
bilsin Robinonun içəridə olduğunu hiss etməmişdi.
Heç kim, heç vaxt bilməyəcək ki, hansı xəyallar Riv-
yerin gözləri qarşısından keçmişdir və bu dəqiqə-
lərdə o nələr hiss etməmişdi, qəlbində necə də dərin
hüzn baş qaldırmışdı. Rivyer uzun müddət Robinaya
hansısa bir hadisənin canlı şahidi kimi baxdı. Robino
pərt oldu. Rivyer Robinoya nə qədər çox baxdıqca

dodaqlarında anlaşılmaz istehza daha aydın görünürdü. Rivyer Robinaya nə qədər baxırdısa, Robino bir o qədər çox qızarırdı. Rivyerə elə gəlirdi ki, Robino bura xeyirxah arzu ilə, lakin bədbəxtlikdən düşünülməmiş niyyətlə gəlmişdi ki, insan axmaqlığının canlı şahidi olsun.

Çaşqınlıq Robinaya sirayət etdi. Serjanta general da, yağış kimi yağan güllələr də artıq mənasız görünürdü. Rivyerin amansız baxışları dəyişmirdi. Robino qeyri-ixtiyari olaraq duruş vəziyyətini dəyişib, əlini sol cibindən çıxartdı. Rivyer hələ də ona baxırdı. Onda Robino intəhasız dərəcədə pərtliklə özü də bilmədən nə üçün tələffüz etdi:

– Əmrlərinizi eşitməyə gəlmişəm.

Rivyer saatını çıxartdı və heç bir şey olmayıbmiş kimi dedi:

– Saat ikidir. Asunsyon poçt təyyarəsi üçə on beş dəqiqə işləmiş yerə enəcəkdir. Avropa poçt təyyarəsini saat üçə on beş dəqiqə işləmiş yola salmağa əmr edin.

Robino heyrət doğuran xəbəri kontorda yaydı. Gecə uçuşları təxirə salınmamışdı. Robino kontor müdirinə müraciət etdi:

– Həmin kağız qovluğunu gətirin, mən onu yoxlamalıyam.

Kontor müdiri onun qarşısında dayananda Robino dedi:

– Gözləyin.

Və kontor müdiri gözlədi.

XXII

Asunsyon poçt təyyarəsi xəbər verdi ki, yerə enir. Rivyer hətta bu ağır dəqiqələrində belə onun müvəffəqiyyətli irəliləyişini xəbər verən teleqramları gözdən keçirməyi unutmamışdı. Bu, Rivyer üçün yaranmış hərc-mərcliyin içərisində inamının qıyası və haqlı olduğuna sübut idi. Teleqramlar bu xoşbəxt uçuş haqqında və həmçinin min belə xoşbəxt uçuşlar haqqında qabaqcadan xəbər verirdi. “Bütün gecələrdə qasırğa ki olmur”. Rivyer həmçinin fikirləşdi: “Artıq yol açılmışdır, geriye dönmək olmaz”.

Aerodromdan-aerodroma – Paraqvaydan gələrək sanki çiçəklərlə, alçaq evlərlə, sakit axan sularla zəngin, füsunkar bağdan çıxan təyyarə qasırğadan kənar ötüb keçir və buludlar ondan heç bir ulduzu gizlətmirdi. Qalın örtüyə bürünmüş doqquz sənişin qiymətli daş-qaşla dolu vitrinlərə söykənənlər kimi, alınlarını pəncərələrə söykəmişdilər, çünki Argentinanın balaca şəhərləri artıq qaranlıqda bütün qızıl-

larını parıldadırdı və bu qızıl parılısının altında ulduz kimi görünən şəhərlər solğun parıltı ilə işıq saçırdı. Təyyarəçi qabaqda əllərində insan həyatının qiymətsiz yükünü tutmuşdu; onun, keçiotaran çoban kimi, iri geniş açılmış gözlərində Ay əks olunurdu. Artıq Buenos-Ayresin çəhrayı alov üfuku yayılırdı, tezliklə bütün qiymətli daşları ilə əfsanəvi xəzinə kimi işıq saçacaqdı. Məşhur sonatanın final akkordları kimi, Rivyerin yaxşı başa düşdüyü nəğməni səmada dınqıldadan radistin barmaqları axırıncı teleqramları göndərirdi. Sonra o antenarı yığışdırdı, bir az da gərnəşdi, əsnədi və gülümsədi: gəlib çatdıq.

Təyyarəçi yerə enən kimi əlləri cibində təyyarəsinə söykənmiş Avropa poçt təyyarəsinin pilotunu gördü.

– Poçt aparmağı sən davam etdirəcəksən?

– Bəli.

– Pataqoniyalı buradadır?

– Onu gözləmirlər. Xəbərsiz yox olub. Hava yaxşıdır mı?

– Əla hava var. Fabyen yox olmuşdur?

Onlar bu barədə az danışdılar. Böyük qardaşlıq hissi onları artıq söz deməkdən çəkindirirdi.

Tranzit kisələrini Asunsiyon poçt təyyarəsindən Avropa poçt təyyarəsinə yükləyirdilər və hələ də yerindən tərpənməyən təyyarəçi, peysərini təyyarənin

kabinəsinə söykəyərək ulduzlara baxırdı. O hiss edirdi ki, daxilində tükənməz bir qüvvə doğulur və ona güclü sevinc gətirir.

– Yüklədilər? – Kiminsə səsi eşidildi. – Onda işə salın.

Təyyarəçi tərpənmədi. Mühərriki işə saldılar. Təyyarəyə söykənmiş pilot çiyinləri ilə hiss etdi ki, maşın cana gəldi. Bu qədər yalan məlumatdan sonra təyyarəçi axır ki, arxayınlaşdı: Uçuruq...

Uçmuruq... Uçuruq! Onun ağzı açıla qalmışdır və dişləri Ay işığında gənc vəhşi heyvanın dişləri kimi parıldayırdı.

– Diqqətli ol, gecədir, ha!

O, yoldaşının məsləhətini eşitmədi. Əlləri cibində başını arxaya söykəmiş, üzünü buludlara, dağlara, çaylara və dənizlərə doğru çevirmiş təyyarəçi səssiz gülümsəyirdi. Gülüş zəif idi, lakin ağacın yarpaqlarını oxşayan sahil küləyi kimi, onun bədəninə yayılır və onu bütünlüklə titrədirdi.

Gülüş tamamilə zəif idi, lakin o bu buludlardan, bu dağlardan, bu çaylardan və bu dənizlərdən çox-çox güclü idi.

– Sənə nə olub?

– Bu axmaq Rivyer də elə güman edir ki... mən qorxuram!

XXIII

Bir dəqiqədən sonra o, Buenos-Ayresi uçub keçəcək və mübarizəyə yenidən başlayan Rivyer onu yenidən eşitmək istəyəcək. Ulduzların içində hərəkət edən ordunun nəhəng addımı kimi onun doğulmağını, guruldamağını və yayılıb yox olmağını eşitmək istəyəcək.

Rivyer əlləri qoynunda qulluqçuların arasından keçir, pəncərənin qarşısında dayanır, qulaq asır və fikrə gedirdi.

Əgər o bir uçuşu təxirə salsaydı, onda gecə uçuşları ideyası məğlubiyyətə uğrayardı. Lakin Rivyer sabah ondan üz döndərəcək zəifləri qabaqlayaraq gecəyə daha bir heyət buraxdı.

Qələbə... Məğlubiyyət... Bu sözlər qətiyyənlər heç bir məna daşmır. Həyat bu təsəvvürlərdən aşağıdadır və artıq o yeni təsəvvürlər yaradır. Qələbə xalqı zəiflədir, məğlubiyyət isə onda yeni qüvvələr yaradır. Rivyerin də keçirdiyi bu məğlubiyyət ola bilsin ki, əsil qələbəni yaxınlaşdıran bir girov olsun. Yalnız hərəkətin törətdiyi hadisələri nəzərə almaq lazımdır.

Beş dəqiqədən sonra radiostansiyalar aerodromları ayağa qaldıracaq. On beş min kilometrlik məsafə-

də həyatın ürək kimi döyünməsi bütün məsələləri həll edəcəkdi.

Artıq səmada orqan melodiyası səslənirdi: bu, təyyarə idi.

Rivyer ağır addımlarla, onun sərt baxışlarına tab gətirməyərək başını əymiş, qulluqçuların arasından keçərək öz işinə qayıtdı. Öz ağır və çətin qələbəsini daşıyan Rivyer dahidir, Rivyer məğlubedilməzdir.

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Rövşən İsgəndərov</i>
Korrektor:	<i>Pərinaz Səmədova</i>

Yığılmağa verilmişdir 18.09.2007.

Çapa imzalanmışdır 27.12.2007.

Formatı 60×90 ¹/₃₂. Fiziki çap vərəqi 3,75.

Ofset çap üsulu. Tirajı 25000. Sifariş 256.

Kitab “Şərqi-Qərb” mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küç., 17.